
IVRIS WORKING PAPERS

LIDÉ NA OKRAJI

PŘÍPADOVÁ STUDIE SATELITNÍHO MĚSTEČKA

2006

Tomáš Potočný

č. 06/01

Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti
Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Text prošel recenzním řízením.

Studie vznikla v rámci výzkumného záměru MSM0021622408

Reprodukce a integrace společnosti

ISSN 1802 - 0062

Copyright © **Tomáš Potočný 2006**

Tento text může být citován ve shodě s obvyklými akademickými pravidly. Je možné jej stáhnout pro vlastní osobní potřebu. Tento text nesmí být publikován na jiném místě bez výslovného svolení autora.

Pokud bude tento text kopírován, je nutné uvést tuto poznámku o copyrightu. Text nesmí být žádným způsobem využíván pro komerční účely či nabytí zisku.

Lidé na okraji

PŘÍPADOVÁ STUDIE SATELITNÍHO MĚSTEČKA

TOMÁŠ POTOČNÝ, FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ MU

ABSTRACT

This thesis deals with a noticeable trend in the current development of Czech cities: the emergence of satellite towns in the suburbs. The case study of one concrete locality in the vicinity of Prague analyzes the motivations, life strategies, interactions, and lifestyles of the new residents and explains the context of this new housing form.

The research is based on two main theoretical perspectives. From the point of view of changes in the modern society the research works with the concept of individualisation and its links to mobility, civic society and security. In relation to the city development, the research reflects theories of spatial differentiation and partly the studies of suburbanisation as well.

Data analysis contains six primary themes: spatial characteristics of the satellite town, motivation and strategies of the new residents, their everyday life, embedding in the new place of residence, social relations to the native inhabitants and the community relations.

In the examined satellite town two important factors interact and strongly influence the character of local social life. These are: individual preferences of the residents with the emphasis on values of privacy and independence, and the spatial organisation of the area which creates many communication barriers.

Keywords:

suburbanization, satellite town, social relations, individualization

Potočný, Tomáš 2006 „Lidé na okraji“ IVRIS Working papers [online] Dostupný z: <http://ivris.fss.muni.cz/workingpapers/index.php?page=cislawp&id=1>

KONTAKT NA AUTORA

Kontakt pro korespondenci: pococny@seznam.cz

Lidé na okraji

PŘÍPADOVÁ STUDIE SATELITNÍHO MĚSTEČKA

Motto

„Náš dům mi připadá nejkrásnější na světě. Je tak blízko... že můžeme užívat výhod [města], avšak když přijdeme domů, jsme daleko od všeho toho hluku a prachu.“

Babylon – nápis na hliněné destičce z roku 539 př.n.l. (Gans 1982: vi)

I. ÚVOD

Po pádu omezujících socialistických plánů se v devadesátých letech i v České republice objevil trend, který provází vývoj většiny západních měst. Majetnější obyvatelé odcházejí na okraje, kde si v klidnějším prostředí mimo městský ruch stavějí svá rodinná sídla. Města se tak radikálně mění a v jejich okolí na místech bývalých polí a luk vyrůstají nové obytné zóny. Děje se tak zatím převážně kolem větších center, hlavně v okolí Prahy a Brna. Z mnoha důvodů (omezené prostorové možnosti, výhody vybudované infrastruktury atd.) vznikají tyto nové lokality většinou poblíž malých příměstských obcí. Často však tvoří samostatnou prostorovou jednotku, od okolí víceméně izolovanou zónu s jasnou hranicí, vytyčenou nejen prostorově, ale i sociálně (například v podobě odlišného životního stylu). To formuje specifický charakter těchto míst. Architektonickými a urbanistickými řešeními se tyto příměstské čtvrti navzájem nápadně podobají a jejich prostorové uspořádání je možné na první pohled interpretovat jako „dobrovolnou segregaci“, uzavírání se před okolím pomocí neprůhledných vysokých plotů a zdí.

Ve veřejném diskurzu i některých odborných textech se o výše zmíněných nových lokalitách mluví jako o *satelitních městečkách*. Přídavné jméno *satelitní* vyjadřuje jejich svázanost s centrálním městem a pojmenování *městečko* vystihuje fakt, že nové domy – jakožto (většinou) paralelní a relativně autonomní část vedle své mateřské obce – se podle mnohých odlišují od okolního venkova svým městským vzhledem. Dále se v souvislosti s novou výstavbou, často velmi stereotypně, mluví o *podnikatelském baroku*. Myslí se tím stavební styl, který je charakteristický pro mnoho nových domů. Na počátku devadesátých let byl domek na okraji velkoměsta výsadou bohatých podnikatelů, kteří jako jediní mohli zaplatit nákladnou stavbu. Jen málokdo měl totiž krátce po pádu socialismu tolik prostředků a nový dům se také stával pro mnohé podnikatele symbolem prestiže a prosperity. Označení *baroko* je spojeno právě s onou snahou vyjádřit své nově

nabyté bohatství viditelným způsobem. Hanlivě popisuje touhu některých stavitelů ohromit okolí nejrůznějšími stavebními prvky: velikostí, balustrádami, balkony, korouhvemi na střeše, atypickými okny atd. Rozlišovací schopnosti mnoha lidí, kteří často satelitní městečka vidí jen z oken autobusů nebo automobilů, nejsou vždy precizní, a tak jsem se už mnohokrát setkal s názorem, že podnikatelské baroko je v podstatě jednotícím rysem všech nových příměstských staveb. V odborném diskurzu, především z oblasti geografie¹, se o přílivu obyvatel do oblastí v okolí měst mluví jako o *suburbanizaci*; pro nově vzniklé obytné oblasti se užívají pojmenování *suburbánní lokality*, *rezidenční příměstské lokality*, *předměstí* nebo *suburbia*².

Sílicí výstavba má mnoho důsledků a mění nejen ráz krajiny a obcí, ale ovlivňuje i prostorové uspořádání celého města. Pokud budeme migraci středních a vyšších vrstev obyvatelstva na okraj do privátních rodinných domů v oddělené obytné zóně pojímat jako dobrovolné sociální odloučení, lze začínající prostorové změny v uspořádání města chápat také jako náznaky výrazné změny sociální. Dobrovolné sociální odloučení je na první pohled neproblematické (ve srovnání s jinými formami *nedobrovolného* sociálního vyloučení), ale může mít mnoho důsledků. Výše nákladů na výstavbu rodinného domu v atraktivních příměstských lokalitách tvoří selektivní mechanismus, který vylučuje z daného území mnoho skupin populace, jež si takové bydlení nemohou dovolit. Střední a vyšší vrstvy takto unikají nejen z urbánního ale i ze sociálního prostoru, a tento únik může způsobit například ghettoizaci opouštěných a neatraktivních městských čtvrtí. Může tak docházet k zesilování sociální polarizace, která tímto nabývá prostorové dimenze.

Téměř při každé cestě do nějakého většího českého města nelze přehlédnout nová satelitní městečka rozrůstající se podél silnic. Vizuálně je změna příměstského prostředí tak zřetelná, že se o vzniku satelitních městeček mluví jako o *fenoménu* dnešní doby. Kontrast se starou zástavbou a přírodním prostředím na mnohé působí tak silným a nepatřičným dojmem, že často převládá pohled na satelitní městečka jako na výspy podnikatelského baroka. Po přečtení několika novinových článků je snadné sdílet dominantní představu, která satelitní městečka vyobrazuje jen jako symboly prestiže rychle zbohatlých majitelů. Tento stereotyp také novým obyvatelům přisuzuje touhu po izolaci od okolního světa a bezohledný přístup k přírodě i lidem ve svém okolí³.

¹ Například Sýkora (2002, 2003) nebo Ouředníček (2002, 2003).

² V zahraniční sociologické literatuře se už od dob chicagské školy objevuje termín *satellite town* a také v některých českých geografických textech – například Gremlica (2002) nebo Perlín (2002) – se termín *satelitní městečko* marginálně vyskytuje. Sám jsem ho zvolil mimo jiné proto, že jej užívali i konverzační partneři.

³ Tomáš Feřtek (2003) nazývá ve svém článku pro časopis Reflex jednu z nejtypičtějších oblastí – Průhonice u Prahy – *hodně kýčovitým stavebním katalogem splněných snů české střední třídy*. Pro zachycení stručné charakteristiky obecného stereotypu satelitního městečka se velice hodí použít jednu citaci z tohoto článku: „Zkuste se (...) projít po některé z nových čtvrtí rodinných domů, které se dodnes stavějí na okraji velkých měst, a zkuste si z nich cvičně odečíst zprávu o naší současnosti. (...) Mohla by znít třeba takto: Devadesátá léta byla dobou, kdy podstatná část obyvatel této země překvapivě zbohatla. Dobou, kdy nebylo zvykem brát ohledy na druhé, kdy slova

Výzkum si klade za cíl konfrontovat obecné představy s realitou a zodpovědět mnoho zatím nezodpovězených otázek: jak vypadá každodenní život v satelitním městečku, kdo v něm bydlí, jak se v něm noví obyvatelé ocitli, odkud se přistěhovali, co pro ně znamená bydlet v novém prostředí, jak fungují nové sociální vztahy – zda se obyvatelé opravdu izolují, nebo zda vytvářejí novou sousedskou komunitu, atd.

Vznik nových obytných oblastí v okolí našich velkých měst je v současné době centrem zájmu mnoha sociálních geografů. Jejich pozornost je ovšem soustředěna na „tvrdá“ fakta zmíněného jevu – zabývají se popisem měnící se sociální struktury z hlediska vzdělání či věku, počítají migrační salda jednotlivých regionů a obecně svou aplikací kvantitativních metod uplatňují pozitivistický přístup. Cílem tohoto výzkumu je provést v perspektivě *kvalitativní* metodologie případovou studii jednoho satelitního městečka – detailně sociologicky popsat vybranou lokalitu a zachytit životní styly, strategie a interakce nově příchozích obyvatel. Zvolenou lokalitou je jedno satelitní městečko v příměstské oblasti Prahy, protože právě v okolí hlavního města dochází k největšímu rozvoji nového bydlení.

Následující text se skládá ze dvou částí. První z nich obsahuje shrnutí teoretických východisek výzkumu, druhá se zaměřuje na konkrétní výsledky analýzy získaných dat.

II. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Zvolil jsem dvě perspektivy pohledu: koncept *individualizace moderní společnosti* v pojetí Zygmunta Baumana (1999, 2002) a Ulricha Becka (Beck, Beck-Gernsheim 2002, Beck 2004) zabývající se atributy *jedince*, a teoretický pohled na *prostorovou diferenciaci města* (například Marcuse, van Kempen 2000, Madanipour, Cars, Allen 2000 a další), který si bere za předmět svého zájmu atributy *prostoru*. Při úvahách nad satelitními městečky je možné následovat oba dva přístupy, protože každý z nich nabízí objasnění jiných aspektů zkoumaného fenoménu.

II.1. Individualizace jako modernizace společnosti

Baumanova analýza *tekuté modernity* i Beckův koncept *rizikové společnosti* tvoří široký myšlenkový rámec, který na velmi obecné rovině nabízí vysvětlení podmínek fungování dnešní společnosti. V souvislosti se satelitními městečky umožňuje pochopit některé jevy, pro které lze jen obtížně najít jiná vysvětlení: je možné jimi částečně objasnit původ nutkové touhy mnoha lidí realizovat svůj

jako komunita a společenství byla považována za předsudek a veteš z dějinného smetiště. Kdy vládlo všeobecné estetické zmatení a před solidností se dávala přednost rychlému úspěchu a prefabrikovanému luxusu ze stavebnice. Doba, kdy nejpřesnějším výrazem vztahu úspěšného občana ke společnosti, která mu jeho životní úspěch umožnila, byla alespoň dva metry vysoká zeď.“

osobní život ve stavbě rodinného domu, izolovat se od okolí či hledat bezpečí za plotem svého pozemku.

Podle Baumana (2002) představují individualizace a modernita (a myslí tím *tekutou* neboli *druhou modernitu*) jednu a tutéž sociální situaci. Beck a Beck-Gernsheim (2002) zmiňují často se objevující stereotyp, že je individualizace chápána jako přechod v egoistickou (me-first) společnost; podle nich se však takto jedná pouze o jednostranný pohled. Tvrdí, že v současné situaci se individualizace stala samotnou strukturou společnosti, a že tak končí doba teoretického kolektivismu sociologie: nejsou již žádné samoreprodukcující se systémy, jak je popisoval Parsons, existuje pouze individualizovaná struktura jako nelineární, otevřený, vysoce ambivalentní a stále probíhající proces. V této souvislosti také nabízejí jednoduchou definici: „individualizace znamená vymístění (disembedding) bez opětovného zakotvení (reembedding)” (ibid.: xxii). V době druhé modernity už neexistují místa (role, normy), kde by se mohl jedinec usadit – jsou jen chronicky nezakotvení jedinci.

Koncentrace kapitálu a pokračující diferenciaci společnosti vede ke stále jemnější dělbě práce; neustále se redefinují tržní vztahy, roste mobilita, vzniká masový konzum atd. To vše přispívá v obecném modelu „k trojnásobné individualizaci”, kterou představuje: *vyvázání* z historicky daných sociálních forem a vazeb ve smyslu tradičních vztahů nadvlády a materiální závislosti (‘dimenze osvobození’), *ztráta tradičních jistot* v oblasti praktického vědění, víry a řídicích norem (‘dimenze odkouzlení’) a – čímž se význam pojmu převrací takřka ve svůj opak – *nový druh sociální vázanosti* (‘dimenze kontroly či reintegrace’)” (Beck 2004: 206, kurzíva Beck).

Právě tyto tři prvky jsou nejdůležitějším jádrem Beckovy teorie a zároveň styčným bodem s Baumanovými úvahami nad tekutou povahou současné modernity. Osvobození od stavovského sociálního prostředí i od sociálních forem industriální společnosti způsobuje postupný zánik významnosti tříd či sociálních vrstev. Do popředí vstupují individualizované existenční formy a situace „které nutí lidi k tomu, aby – s ohledem na vlastní materiální přežití – učinili středem vlastních životních plánů a způsobu života sami sebe” (Beck 2004: 116).

Ve druhé modernitě dochází k individualizaci ze systému. Dříve byla pravidla determinována rolí, ale teď, protože instituce přestávají fungovat jako regulativní mechanismus, si jedinec vytváří svoje pravidla sám. Významnou emancipační roli hrají sociální a politická práva, která mají schopnost odhlížet od třídních i jakýchkoli jiných souvislostí. Zajištění materiální existence je pak v rámci právního konstitutivního systému odkázáno na individuální možnosti a schopnosti jednotlivců. Takovou emancipaci umožňuje a podporuje trh práce a svým fungováním dále rozvolňuje rodinné, sousedské i profesní vazby. Individualizační síla trhu práce spočívá také ve zvyšování životní úrovně, rostoucím významu vzdělání a souvisí také s růstem mobility. Jak říká Beck (2004), lidé se vymaňují z tradičních vazeb a stávají se *aktéry vlastní biografie zprostředkované trhem práce*. Biografie člověka již není jasně determinována; je naopak otevřená, závisí na individuálních rozhodnutích, která musí každý jedinec realizovat svým každodenním jednáním. Biografie se tak stává *autoreflexivní*, ze sociálně dané se mění v úkol, jednotkou reprodukce sociální je tedy sám jedinec (Beck 2004).

Individuální osud na trhu práce způsobuje nejružnější rizika, která však musí

být v současných podmínkách řešena zase jen individuálně. Tato situace přináší stále větší svobodu a možnost experimentování, ale zároveň nese bezpodmínečnou nutnost nést za to následky. „V kostce řečeno, 'individualizace' spočívá v proměně lidské 'identity' z čehosi 'daného' v 'úkol' a v přenesení odpovědnosti za plnění tohoto úkolu a důsledky (a to i ty vedlejší) tohoto plnění na její aktéry“ (Bauman 2002: 55). Bauman popisuje tuto situaci jako ustanovení autonomie *de iure*, která se ovšem nemusí krýt s autonomií *de facto*. Problematická je totiž skutečnost, že ne všechny následky individuálního života jsou řešitelné v rámci kompetencí jedince a jeho individuálních rozhodnutí. Často existuje propast mezi individualitou jako osudem a individualitou jako praktickou možností sebeurčení. Právě tento moment představuje nový druh sociální vázanosti – tedy třetí charakteristiku moderní individualizace.

II.1.1. Individualizace a mobilita

Jako jeden z významných individualizačních vlivů působí rostoucí mobilita. Bauman (1999) popisuje měnící se povahu moderního kapitalismu, ve které právě ona hraje významnou roli. Stala se kritériem ovlivňujícím strukturu společnosti: „svoboda pohybu, trvale vzácná a nerovně distribuovaná komodita, se záhy stává hlavní stratifikačním faktorem naší pozdně moderní či postmoderní doby“ (ibid.: 8). S mobilitou také souvisí sociální exkluze, která se velice často projevuje rostoucí prostorovou segregací, separací a vylučováním: omezenost místem se mnohdy stává přímým znakem sociální deprivace. Segregace však nemusí být pouze pasivním aktem (tzn. být segregován a tudíž deprivován), ale může také nabývat dobrovolné a žádoucí podoby – jak tomu může být v případě satelitních městeček. I když Bauman spojoval své úvahy spíše s důsledky globalizace a uvažoval tudíž v širším měřítku, je možné se na satelitní městečka dívat jako na oázy klidu a bezpečí pro ty, kteří mají možnost zbavit se rizik města – nevhodného sousedství, dopravního ruchu, špinavého ovzduší atd. Ti výše postavení mohou ty druhé nechat za sebou, kdežto naopak tento proces nefunguje. Dnešní města Bauman (ibid.) nazývá „sídliště apartheidu naruby“ – ti mobilní, kteří disponují prostředky, mohou opustit nevyhovující místa, k nimž jsou ti bez prostředků neodvolatelně připoutáni⁴. Objevují se „vylučující prostory“, místa, která umožňují izolaci od lokality, a způsobují tak pokles soudružnosti a mizení sdílených prvků společného života.

Rostoucí prostorová mobilita přináší další následky. Pokud vzdálenost ztrácí význam, ztrácejí význam také vzdáleností oddělené lokality a oslabují lokální identity. Pevná pozice rychlého cestování podemílá všechny lokálně ukotvené sociální i kulturní totality, konkrétní místo již není podstatné, přestává být určujícím prvkem sociálního života. Scott Lash (in Beck, Beck-Gernsheim 2002) zmiňuje, že individualizace způsobuje technologicky zprostředkovanou polygamií místa – levné letenky, mobilní telefony a další technologické vymoženosti umožňují komunikaci mezi vzdálenými jedinci a vytvářejí se tak nové typy vztahů

⁴ Konkrétních podob nabývají Baumanovy teze v případě Washingtonu D.C. či na dalších amerických měst. V českém prostředí podobné příznaky vykazuje v menším měřítku například situace v Chánově a jeho okolí.

nezávislých na konkrétní lokalitě. Giddens (1991) píše o reorganizaci času a prostoru, která umožňuje artikulaci sociálních vztahů v širokém časoprostorovém rozpětí. Vzdálené události a vlivy se stávají stejně (nebo možná dokonce více) známé, než lokální situace a nejbližší vlivy; například díky médiím může být vzhled nebo osobnost světového politika známější než soused od vedle. Prostor tak ztrácí svou hodnotu – pro mobilní jedince je jakákoli lokalita stejně jednoduše dosažitelná. To pro ně přináší velkou výhodu: mohou se zbavit všech rizik a problémů spojených s konkrétní lokalitou, vyhnout se například nedobrovolným kontaktům se sousedy; a učinit veškeré své aktivity intencionální, kontrolovatelné a hlavně nezávislé na jakékoli lokalitě⁵. „Lokální populace zdaleka už nejsou kolébkou komunit a vypadají spíše jako nahodile rozsypaná tříšť“ (Bauman 1999: 33). Komunity a komunálně orientované formy bydlení mizí a vystřídala je dnešní města, která jsou spíše směsicí individuí provázanou volnými vztahy mezi sousedy a známými. Sociální sítě nejsou dané lokalizací bydlení, ale jsou individuálně vytvářené a udržované. „Výsledkem mohou být 'ne-vztahy' a sociální izolace, ale také podle vlastního rozhodnutí volené a vytvářené *sítě* známostí a sousedských a přátelských vztahů“ (Beck 2004: 137).

II.1.2. Individualizace a občanská společnost

Mění se povaha sociálních vztahů, které se stávají v důsledku individualizace nezávislými na lokálních okolnostech a přecházejí spíše v kompetenci jedince, pozměňují také charakter nejrůznějších kolektivit dnešní společnosti. Mluví se o úpadku občanské společnosti a o veřejné apatii jako dani za zachování relativního sociálního klidu (Marada 2000). Původní chápání konceptu občanské společnosti spočívalo v možnosti „prosazovat osobní nezávislost a hájit vlastní zájmy v podmínkách formální rovnosti“, později byl kladen větší důraz na „vzájemnou solidaritu a namísto neskrývaného zájmu [byly] zdůrazněny ohled na ostatní a zodpovědnost za celek“ a nejnověji se prosazuje indiferentnost k věcem veřejným a individuím „nejde ani o záchranu společného sociálního postavení [...] [ale] o pouhé individuální přežití“ ve světě plném rizik a nejistot (Keller 2000: 175-176).

Už Tocqueville (1992) psal, že individualismus v podobě egoismu ničí veřejnou ctnost. V Americe však našel řešení, jak bojovat proti jeho negativním důsledkům: Američané se neustále sdružují ve svobodných institucích, protože si uvědomují, že se navzájem potřebují, že je v jejich zájmu, aby byli užiteční svým bližním. O stejné Americe a podobném tématu píše o století později také Putnam (2001). Ten však v americké společnosti nachází jiný individualismus a v knize s příznačným názvem *Bowling Alone* na mnoha statistických datech ukazuje, jak se Tocquevillova podstata americké demokracie – neustálé sdružování – v posledních desetiletích dvacátého století stále více hroutí. Jako jednu z příčin rozpadu komunitního sdružování uvádí rozmach suburbíí - neboli přesun bydlení a dalších lidských aktivit za hranice města. Zmiňuje například práci etnografky

⁵ V této souvislosti Bauman zajímavě připomíná Lazarsfelda a jeho koncept lokálních názorových vůdců. V dnešní společnosti už jeho teorie přestává fungovat – ztráta významu lokality podryla i vliv lokálních názorových vůdců; nezůstává už žádný prostor ani pro 'lokální názor' jako takový.

Baumgartnerové, která v amerických suburbiích viděla zdroj atomizované izolace a „morálního minimalizmu“ – nezájmu o sousedy i občanský život. Dalším typickým rysem suburbií, který podle Putnama negativně ovlivňuje zapojení do občanské společnosti, je nárůst dopravy. Čím více času individuální automobilová doprava zabírá, tím méně ho zbývá na přátele, sousedy nebo náhodné známé. Cituje také Kennetha T. Jacksona a jeho tvrzení, že americká drive-in kultura oslabuje „smysl pro komunitu“, vede k privatizaci sociálního života a snižuje zájem (a zodpovědnost) o okolí⁶. „S rostoucím užíváním automobilů do značné míry zmizel život z chodníků a předzahrádek a společenský styk, který byl hlavním rysem městského života, se zcela vytratil... Je jen velmi málo míst, které jsou tak pusté a opuštěné jako je suburbánní ulice během horkého odpoledne“ (Jackson in Putnam 2001: 211). Životy čím dál většího počtu lidí jsou rozloženy do nejrůznějších míst: pracují jinde než bydlí, bydlí jinde než nakupují nebo se baví.

Bauman (2002: 155) cituje klasickou definici města Richarda Sennetta jako *místa, ve kterém je běžné potkávat cizince*, a dodává, že Sennettova definice představuje „[...] město, jež se svým obyvatelům nabízí jako cosi, co je obecně prospěšné, co nejde omezit na pouhou skrumáž individuálních cílů“. Takové městské prostředí je zároveň prostředím občanským. Životní styl v izolovaných suburbánních lokalitách ale potkávání cizinců úmyslně vylučuje. Pojem veřejnosti se ztotožňuje s veřejnou mocí, po které je požadováno zaručení práv a bezpečí – zabezpečením majetku a ulic před kriminálními živly (a všemi ostatními „zlými“ cizinci). Veřejná sféra je podle Baumana (ibid.) kolonizována privátními zájmy a sledování zájmu veřejného, který by poté mohl – jak vysvětluje Tocqueville – přinést také osobní užitek, je zcela potlačeno nebo je nahlíženo se skepsí, vlažně a opatrně. Běžné starosti jedinců nikdy nevytvoří víc než jen sumu jednotlivých částí a nelze je řešit dohromady; problémy si mohou být podobné, ale jsou neaditivní.

Beck (2004) tvrdí, že pokud dnes existují nějaké komunity, jsou to jen pomíjivé artefakty, které často vznikají jen jako reakce na problémové situace. Lidé uzavírají sociální a politické koalice a opouštějí své izolované privátní existence, jen když je k tomu donutí nejrůznější nepříznivé události. Tyto koalice jsou uzavírány a rušeny pouze účelově a trvají stejně většinou dlouho jako událost, která jejich vznik iniciovala. Také je pro ně typické, že spojují nejrůznější jedince ze zcela odlišných sociálních sfér. Sousedé se tak například spojují a vytvářejí občanské iniciativy typu NIMBY (not in my backyard) usilující o zahrnutí reálného nebo potencionálního nebezpečí: mohou sepisovat petice proti výstavbě dálnice na louce za jejich domy nebo prosadit zavedení lepšího veřejného osvětlení. Pokud se situace vyřeší a problémy kolektivního osudu zmizí, není důvod, aby koalice pokračovaly – a tak se většinou rozpadají.

⁶ Studie denních aktivit potvrzují silnou negativní korelaci mezi časem dojíždění a neformálními sociálními interakcemi. Sociální síť obyvatel jsou také oproštěny od místa bydlení – navíc – pokud pochází přátelé odjinud a volného času není neomezené množství, na vztahy v místě bydliště se nedostane.

II.1.3. Individualizace a pocit bezpečí

Individualizaci také mnozí spojují rozšiřujícími se obavami v moderní společnosti. V době tekuté modernity je i zajištění pocitu bezpečí individuální záležitostí – ochrana je přenesena na soukromou iniciativu. Privatizace rozhodování i následných rizik způsobuje, že není již nikdo, na koho je možné svést vinu za všechny neúspěchy a porážky. Potenciálním ohrožením se tak stávají všichni neznámí lidé a cizinci. Kvůli nim jsou ulice nebezpečné a nejlepší strategií je se jim vyhýbat. A pokud se jedná o ulice v sousedství, nezbyvá než je bránit. „Nemluvte s cizími lidmi“ – varování, jež kdysi dávali vystrašení rodiče svým dětem – se nyní stalo strategickou zásadou normálních dospělých“ (Bauman 2002: 176). Ovšem mnohem přitažlivější než se cizincům vyhýbat, je možnost zcela se zbavit jejich společnosti. Nově na celém světě vznikají separované oblasti se selektivním přístupem; namísto vyjednávání o společném soužití nastupuje bedlivě střežená izolace a odlišnosti jsou stále více kriminalizovány. Objevují se *gated communities* – uzavřená místa hlídaná bezpečnostními agenturami. Absence rozdílů vytváří uklidňující pocit a dojem sounáležitosti, homogenní prostředí tiší bezprostřední obavy⁷. „Nepřítomnost jinak myslících, jinak jednajících a jinak vypadajících sousedů se intuitivně chápe jako záruka jistoty. Uniformita plodí konformitu a druhou tvář konformity je netolerance“ (Bauman 1999). Jinde Bauman (2002) zmiňuje Sennettův postřeh, že volání po pořádku je nesilnější tam, kde jsou komunity nejvíce homogenní a izolované. Homogenní prostředí tak způsobuje možná trochu paradoxní efekt: čím efektivněji se daří eliminovat odlišnosti, tím více obav a vzbuzuje jakékoli setkání s cizinci. Odlišnost se pak jeví jako potenciální zdroj nebezpečí, zapříčiňuje intenzivní úzkost, což vede k stále silnější snaze o důkladnější separaci.

II.2. Prostorová diferenciacie města

Na vznik satelitních městeček se lze dívat také z pohledu prostorových změn města. Struktura města není statickým systémem, nýbrž se naopak neustále mění a vyvíjí. Studium tohoto vývoje se již dlouho zabývá velké množství odborníků z mnoha vědních oborů⁸. Protože je rozsah městského prostoru omezený, každá část má jinou hodnotu a lze ji jinak využít, dochází logicky k jeho diferenciaci – ta může být vnímána jako prostorová (jednotlivé části města slouží jiným funkcím)⁹ a sociální (jednotlivé části jsou obydleny jinými sociálními skupinami). V případě sociální diferenciacie se tak jedná o prostorové vyjádření sociálních nerovností a často se v této souvislosti mluví také o segregaci. Schwab (1992) vymezuje tři její různé typy (a nikoli alternativy): ekologickou, dobrovolnou a nedobrovolnou.

⁷ Homogenní prostředí však zároveň tlumí potřebu lépe se s okolím poznat.

⁸ Zatímco geografie se zabývá převážně studiem materiální struktury, v sociologii převládá sociálně-ekologický přístup prostorového upořádání společnosti.

⁹ Dokonalá prostorová diferenciacie městských prostorů byla snem mnoha modernistů. Jejich ideálem bylo uzpůsobit jednotlivé prostory přesně svým funkcím, a to tak, aby se jednotlivé funkce nepřekrývaly a ve městě zavládl řád a pořádek. Homogenizovaný městský prostor se svojí funkčností, logičností a čitelností však dle Baumana (1999) ničí ochranné síť utkané z lidských vazeb.

Ekologická segregace je způsobena ekonomickými faktory a vede k separaci na základě odlišností v životním stylu a preferencích. Dobrovolná segregace vyjadřuje přání určitých skupin bydlet ve vzájemné blízkosti, což umožňuje vytvářet kolektivní identitu a uspokojovat sociální potřeby. Nedobrovolná segregace nutí určitou sociální skupinu žít z finančních či jiných důvodů v určité oblasti, i když pro ni nejsou podmínky na takovém místě zcela vyhovující.

V této souvislosti se lze na vznik satelitních městeček dívat také například ve světle některých aspektů teorií globalizace. Podle Marcuseho a van Kempna (2000) díky globalizaci a dalším změnám v moderní společnosti došlo ke dvěma zásadním posunům. Za prvé ztrácejí význam lokální formy solidarity, protože elity jsou stále méně závislé na službách nižších vrstev z jejich okolí, a tak již nemají žádný důvod žít poblíž chudých. Díky vysoké mobilitě a dostupnosti nejrůznějších komunikačních prostředků mohou být členy různých komunit bez nároků na prostorovou blízkost. „Městská sféra‘ se pro bohaté zbavila prostoru. [...] Logickým důsledkem je urbánní společnost, která je v rostoucí míře sociálně a prostorově rozpojená, fragmentovaná a polarizovaná“ (Marcuse, van Kempen 2000: 7). Druhý posun je ten, že globalizace zároveň vyostřuje polarizaci společnosti. Roste počet vysoce vzdělaných a bohatých, ale současně také sílí skupina na spodu informační ekonomiky; emancipace a individualismus způsobují individualizaci nerovností¹⁰. Polarizaci měst podobně zmiňují také další autoři. Podle mnohých z nich probíhající deindustrializace západních zemí¹¹ generuje proces prostorově jasně vymezené sociální exkluze, která může vést až ke ghettoizaci (Cross, Moore 2002)¹².

V sociální ekologii je selektivní migrace obyvatel s vyšším statusem do atraktivnějších a zdravějších lokalit popisována jako *filtrace*. Místa, která tito lidé opouštějí, záhy osídí většinou sociálně slabší obyvatelstvo, „což může vést v dlouhodobém horizontu k degradaci sociální struktury některých méně preferovaných oblastí ve městě“ (Ouředníček 2002: 52). Například v USA se do bohatých čtvrtí spolu s lidmi stěhuje i jejich kupní síla a s ní také nejrůznější obchody a pracovní příležitosti; kdežto chudí musejí zůstat ve svých stále chudnoucích a chátrajících čtvrtích a sledovat, jak se jim jejich omezené prostorové možnosti stále zmenšují, ceny rostou a příležitosti ubývají.

Prostorovými změnami se tak může narušovat sociální soudružnost, která „se

¹⁰ Marcuse a van Kempen (2000) přicházejí s konceptem rozděleného města (divided city) – v důsledku globalizace se města více segmentují podle socioekonomického statusu. Uvádějí pak ideální typy nových lokalit: sídla elit (izolované rezidenční oblasti, chráněné); místa nové gentrifikace (vyšší třídy se vracejí do vnitřních měst a renovují rozpadající se budovy, jsou to často mladí lidé, manažeři, profesionálové); suburbia (oblasti za hranicí města obývané rodinami středních tříd); tradiční oblasti dělnické třídy a gheta exkludovaných (chudí, nezaměstnaní).

¹¹ Vznik ghett již není jako dříve jen záležitostí mimoevropskou. Madanipour, Cars a Allen (2000) upozorňují, že působením globalizace dochází také k posunu evropských měst a společností směrem k větší dezintegraci každodenních sociálních vztahů.

¹² Při úvahách nad satelitními městečky je možné tyto posuny reflektovat a je otázkou, do jaké míry dochází k prostorovému oddělení bohatých a chudých a jestli jsou satelitní městečka opravdu sídlem elit. Pokud ano, může být jejich vznik vnímán jako známka počínající segregace.

rodí, obnovuje a zaniká v neformálních sítích nespočetného množení každodenních interakcí lidí, kteří se znají a navzájem mezi sebou kooperují“ (Potůček 2000: 74). Pocit solidarity bohatých s chudými se může v případě, že se jejich životní sféry prostorově oddělí a přeruší kolektivně sdílenou identitu, zcela vymizet. Potůček analyzuje situaci v České republice a zamýšlí se nad budoucím vývojem: „Skupiny zbohatlíků a jiných příslušníků vyšší třídy se z důvodů bezpečnosti a lepší kvality životního prostředí stěhují do zvláštních čtvrtí a uzavřených satelitních městeček. Nemají zájem podílet se na komunitních aktivitách, nepřijímají roli mecenášů a vůdců společenského života a vědomě se izolují od zbytku populace. Další pokračování tohoto trendu v kombinaci s problémy chudoby bude sociální soudružnost společnosti významně narušovat a může vyústit i v chronickou (politickou) radikalizaci nižších vrstev společnosti“ (2000: 78).

Současná realita je zatím jiná. Nejvyhrocenější situace nastala v některých amerických městech, kde se z center stala obávaná území chudiny. V Evropě k takové radikalizaci zatím nedošlo nebo k ní dochází velice zřídka: například ve Francii se objevují některé podobné případy na perifériích Lyonu nebo Paříže. V České republice je nástup sociální polarizace ještě mírnější, protože u nás stále působí dědictví socialismu, který svým plánováním vytvořil velice sociálně i prostorově smíšenou společnost: „česká společnost je v mnoha ohledech nivelizovaná a jednotlivé sociální vrstvy nejsou striktně odlišeny některými statusovými znaky. Nejsou ani prostorově odděleny a vybavenost jejich bytů je většinou základním sociálním standardem – nedošlo dosud k tomu, že by ceny nájmu vytlačily chudé do méně kvalitních bytů“ (Mareš 1999: 79). První náznaky sociálně-prostorové diferenciaci se tedy mohou objevovat až v souvislosti se vznikem satelitních městeček a bohatých vilových čtvrtí v rámci města¹³. Upadat by na druhou stranu mohla bývalá socialistická sídliště, ze kterých postupně odcházejí obyvatelé s vyšším statusem (Ouředníček 2003).

II.2.1. Suburbanizace

Vznik satelitních městeček je součástí procesu zvaného *suburbanizace*, která představuje jednu z vývojových fází města. Zatímco pojem *urbanizace* charakterizuje koncentraci lidských činností do měst¹⁴, *suburbanizace* působí opačným směrem¹⁵. Další fází vývoje je pak *desurbanizace* projevující se celkovou dekoncentrací, která nakonec může vést až k *úpadku*. Jako poslední fáze pak následuje *reurbanizace* neboli opětovná obnova města (Horská, Maur, Musil 2002). Někdy se také mluví o *exurbanizaci* (nebo spíše o exurbiích jako

¹³ Situaci také v blízké budoucnosti jistě významně ovlivní očekávaná deregulace nájemného.

¹⁴ Používání pojmu urbanizace je velice pestré; někteří autoři jej chápou také například jako šíření městské kultury a městského způsobu života či jako změnu sociálně-prostorové struktury společnosti (více Horská, Maur, Musil 2002).

¹⁵ Definice suburbanizace jsou vymezovány třemi různými způsoby: nejen směrem migrace obyvatel, ale i prostorovým umístěním nových sídel vůči centrálnímu městu a změnou sociálního a fyzického prostředí. Dle způsobu využití se suburbanizace dále dělí na rezidenční (obytnou) a komerční (průmyslovou) (Ouředníček 2002).

konkrétních případech tohoto procesu), která je pokračováním suburbanizace do ještě vzdálenější venkovské krajiny. Pro pojmenování suburbánních lokalit se v zahraniční literatuře objevují také další termíny: *bedroom communities* (Gans 1982, Vidich 1995) vystihující skutečnost, že některé lokality jsou svým způsobem jen noclehárny, protože všichni obyvatelé pracují, nakupují a baví se někde jinde; *lifestyle enclaves* (Putnam 2001) vyzdvihující homogenitu sociálního prostředí suburbií nebo *satellite towns* (Schwab 1992) charakterizující závislost na blízkém větším městě (je to víceméně obdoba českého termínu satelitní městečko, i když se pravděpodobně nejedná o kalk z angličtiny). V literatuře je možné najít také zmínky o *edge cities*¹⁶, což jsou téměř kompletní města prostorově vzdálená od původní mateřské metropole s vlastními centry komerce, zábavy, rekreace, která jsou závislá většinou jen ekonomicky (řídící centra zůstávají ve městech); a o *urban sprawl*¹⁷, což je „forma extrémního geografického rozptýlení nové výstavby ve velkém množství lokalit, někdy umístěných ve volné krajině aniž by přiléhaly ke stávajícím sídlům“ (Sýkora 2002: 10).

II.2.1.1. Příčiny suburbanizace

Příčin suburbanizace lze nalézt v literatuře celou řadu; jak upozorňuje Harvey (1988), změnu prostorové struktury nezpůsobují jen osobní preference jednotlivců, ale hraje zde roli mnoho dalších faktorů – například trh s pozemky a nemovitostmi nebo stát. Souhrnně je lze rozdělit na tzv. *push and pull* faktory (Sýkora 2003). Ty první vytlačují obyvatele z měst – jako například bytová nouze, kriminalita, susedství s nízkým statusem či další městské problémy; druhé zase lákají potenciální rezidenty do nových lokalit – například prestiž a symbolika vyššího sociálního postavení obyvatel příměstských zón, nabídka pozemků a nižší ceny půdy¹⁸. Dochází také k celospolečenskému posilování hodnot soukromí a bezpečí a roste touha po individuální a rodinné autonomii v soukromí rodinných domů. Zvyšuje se také význam připisovaný zdravému životnímu prostředí. Stát přispívá k rozvoji budováním silniční sítě a vytvořením podmínek pro levné hypotéky. Rostou také mzdy a s tím se zvětšuje počet těch, kteří mohou uskutečnit své představy. Běžnou součástí každodenního života se stává automobil a stejně běžným jevem je i dojíždění do práce, na nákupy i za zábavou.

II.2.1.2. Důsledky suburbanizace

Suburbanizace významně zasahuje do prostorového uspořádání města a jeho okolí, a proto přináší mnoho nejrůznějších změn. Někdy se na ni pohlíží jako na řešení a jindy jako na příčinu potíží města; v novější literatuře však více převládá

¹⁶ Marcuse a van Kempen (2000) nazývají tato města *totalizujícími suburbií*. Pojmenování odvozují z toho, že se zde odehrávají veškeré denní aktivity obyvatel, kteří pak nemusí vůbec svou oblast opouštět. Edge cities se vyskytují převážně v USA, ale je možné je najít také v Evropě – například u Frankfurtu.

¹⁷ O urban sprawl se mluví především v kontextu velice roztroušené suburbánní výstavby v USA.

¹⁸ Takže paradoxně i když je dům na okraji vnímaný jako velice drahá a prestižní záležitost, lidé tam často stavějí kvůli nižším cenám.

kritika negativní. Všichni se každopádně shodují, že změny jsou víceméně nevratné, protože struktura osídlení má dlouhou setrvačnost (Sýkora 2003).

K pozitivnímu vývoji podle Ouředníčka (2003) přispívají nové lokality na okolí tím, že se díky novým a aktivním obyvatelům zvyšuje intenzita soukromého podnikání v dané oblasti, vylepšuje se infrastruktura, roste frekvence linkových autobusů a je možné hovořit také o zvyšování statusu lokality. Kritika negativních důsledků se objevuje hned v několika rovinách. Významný je například dopad na životní prostředí: snižuje se rozloha sídelní vegetace, dochází k záborům půdy a devastaci ekosystémů a radikálně se mění využívání krajiny v okolí měst. „Chybí v ní ucelená, funkční síť územních systémů ekologické stability, jejichž biocentra vzájemně propojená biokoridory by vytvořila podmínky pro optimální rozvoj rostlinných a živočišných společenstev“ (Gremlica 2002: 28). Rozptýlené osídlení spolu s náročným vybavením mnoha domů (bazény, sauny, vytápění velkých prostorů) způsobují, že tyto lokality mají vyšší nároky na energie než běžná městská zástavba. Prostorová segregace jednotlivých aktivit obyvatel také vyžaduje neustálé přepravní toky – rezidenti cestují do zaměstnání, na nákupy i za zábavou – a většinou využívají nikoli veřejnou dopravu, ale osobní automobily (Sýkora 2002). Zvyšuje se tak dopravní zatížení aglomerace, roste tlak na parkovací místa v centru, vznikají časté dopravní zácpy a pokud stát přistoupí k řešení dopravní situace, vede to opět k dalšímu záboru krajiny pro stavbu silnic a dálnic. Protože není možné zcela obsloužit většinu území vhodnou veřejnou dopravou, závislost na individuální automobilové dopravě stále roste.

Kritika suburbanizace také zmiňuje její sociální dopady. Vznik izolovaných satelitních městeček a komerčních zón způsobuje silnější polarizaci města a postupně může dojít k výraznému zvýšení rozdílů mezi předměstím a vnitřním městem. Navíc existuje snaha k zachování takového stavu v podobě tlaku na zastupitelstva, aby povolovala pouze výstavbu rodinných domů. „Velmi závažným společenským důsledkem je posilování individualizace, ztráta sociální soudružnosti, oslabování sociálního kapitálu a občanské společnosti. Ztrátu sociální soudružnosti vyvolává především vysoká prostorová segregace funkcí a vysoce individualizované dojíždění osobním automobilem“ (Sýkora 2002: 15). Snižují se možnosti kontaktů mezi lidmi a každodenní soužití se „stejnými“ v sociálně homogenních oblastech nepodněcuje občanskou participaci (Putnam 2001).

III. VÝZKUM

Při realizaci výzkumu jsem se rozhodl zaměřit se pouze na jedno satelitní městečko a kvalitativními postupy zde provést případovou studii. Hlavním záměrem bylo danou lokalitu sociologicky popsat a odhalit významy, které pro obyvatele satelitního městečka takové bydlení přináší. Za základní zdroj informací jsem zvolil kvalitativní semi-strukturované rozhovory (tzv. *tree-and-branch model*). V souvislosti s teoretickými východisky jsem určil čtyři základní okruhy, identifikující jednotlivá relevantní témata:

1. motivace a životní strategie obyvatel vedoucí k přestěhování do satelitního městečka
2. vztah k místu bydliště

3. každodenní život v satelitním městečku
4. sociální vztahy v satelitním městečku a vazby na okolí

Každý sociologický výzkum by se měl snažit, aby jeho výsledky přesáhly jednotlivosti konkrétních případů a vypovídaly o zkoumaném jevu na obecnější rovině. U kvalitativního šetření je tento předpoklad významně zpochybnitelný možnostmi používaných metod, a tak nelze v žádném případě mluvit o generalizacích, ale spíše jen o širší rezonanci. Existuje samozřejmě výzkumná tradice, která jakékoli obecnější závěry zcela vylučuje, ale většina výzkumníků se o jistou „reprezentativnost“ přeci jen snaží (Silverman 2000).

Potenciál širší rezonance výsledků je možné zvýšit racionální a teoreticky podloženou volbou zkoumaného vzorku. Jak už jsem zmínil v úvodu, svůj výzkum jsem provedl v okolí Prahy, kde je satelitních městeček evidentně nejvíce. Protože se v mnoha ohledech navzájem liší, vytvořil jsem přehled základních kritérií¹⁹, podle kterých jsem následně volil konkrétní případ studie.

- 1) Charakter zástavby v okolí Prahy je velice pestrý. Je zde možné nalézt rodinné domky, dvojdomky i bytové domy, nejtypičtější jsou však rodinné domky se zahradou. Proto jsem hledal *lokality rodinných domů*.
- 2) Nová výstavba vzniká většinou nedaleko od původních obcí, protože je pro stavitele výhodné napojit se na obecní infrastrukturu. Někdy se nová i stará výstavba prolínají, jindy na sebe plynule navazují a někdy vznikne nová čtvrť jednoduše na poli za obcí. Nelze bohužel posoudit, jaký způsob napojení na starou zástavbu převládá, ale z hlediska teoretických východisek této práce bylo nejvhodnější najít takový případ, kde jsou *nové a staré domy prostorově odděleny*.
- 3) Satelitní městečka je možné také třídit podle odhadované ceny pozemku a stavby. V okolí Prahy se vyskytují jak velmi bohaté domy, tak i malé domky nižší kategorie. Při výběru jsem vyloučil oba extrémy a soustředil se na oblasti střední kategorie, tj. na menší domy s menší zahradou. Výběr *střední kategorie* má svá opodstatnění. Pokud se chceme na satelitní městečka dívat i z perspektivy budoucího prostorového i sociálního vývoje městské aglomerace, je nejlepší soustředit se na střední vrstvy obyvatel, protože právě ony mohou v budoucnu způsobit nejvýraznější změny²⁰.
- 4) Se středním standardem domů souvisí také urbanistické řešení satelitního městečka. Velké pozemky nejdražších domů většinou tříští jakoukoli celistvou strukturu, a proto se už obvykle ani o žádné satelitní městečko nejedná. Právě domy střední kategorie však často vznikají na omezeném prostoru a tvoří tak relativně *kompaktní celek*, ve kterém mohou vznikat nové sociální vztahy (nebo podle individualizační teze také vznikat nemusejí).

¹⁹ Jsem si vědom toho, že tato kritéria mají jen velice provizorní charakter a jsou stanovena subjektivně, tj. bez opory ve statistických údajích nebo jiných „tvrdých“ datech. To ovšem nevadí, protože cílem není zobecnění na všechna satelitní městečka.

²⁰ Prostorová i symbolická separace elit je víceméně historickou konstantou, a proto je zajímavější zaměřit se právě na početnější střední vrstvy. V USA, kde se na okraje měst přestěhovala polovina všech obyvatel, je nejsilnějším „tahounem“ suburbanizace právě střední třída.

- 5) Dalším kritériem, které jsem ve svém výběru zohledňoval, byla poloha vůči Praze. Chtěl jsem zvolit takové místo, které novým obyvatelům nabízí potenciální možnost opustit individualizovanou izolaci. V literatuře se uvádí, že významným individualizačním faktorem je závislost na dopravě osobním automobilem – hledal jsem tedy takové místo, které je *relativně dobře obslouženo městskou hromadnou dopravou*. Putnam (2001) také píše při hledání příčin individualismu o neexistenci malých obchůdků na rohu ulice, kde by se mohli lidé potkávat – snažil jsem se tedy najít satelitní městečko u obce *s vlastním obchodem*, který svou přítomností nabízí potenciál osobních kontaktů.
- 6) Posledním (a spíše pomocným) kritériem byl také počet domů v satelitním městečku. Bylo vhodné najít lokalitu, ve které bydlí dostatečné množství potenciálních konverzačních partnerů. Zde mi velice pomohlo nahlédnutí do dat z výzkumu *Urbanizační procesy v Pražském městském regionu* (Ouředníček 2004); ta mimo jiné totiž obsahují odhady počtu nových domů od 133 starostů obcí v okolí Prahy. Výběr jsem díky tomu mohl zúžit na přibližně padesát obcí s více než padesáti novostavbami.

Na základě těchto kritérií jsem v okolí Prahy našel vhodnou lokalitu. Pro zajištění anonymity dat jsem právě jméno obce nahradil „přezdívkou“ a dále v textu budu používat pojmenování *Městečko*²¹.

Výběr konverzačních partnerů již nebyl tak strukturovaný jako výběr lokality a strategii výběru ovlivnila jejich *dostupnost*²². Úspěšnost při sjednávání schůzek byla přibližně poloviční. Kromě jednoho rozhovoru všechny ostatní proběhly v domácnostech konverzačních partnerů. Výzkumu se zúčastnili zástupci dvanácti domácností. Žádné z jmen použitých v textu není pravé, a aby tato skutečnost byla zcela zřejmá, jsou přezdívký (jména i příjmení) odvozeny z písmen abecedy podle pořadí rozhovorů.

Následující text obsahuje šest základních témat. Prvním je úvodní popis Městečka, zabývající se nejen obecnými charakteristikami místa, ale také konkrétními atributy prostoru. Druhé téma se věnuje místním obyvatelům a zaměřuje se současně na jejich motivace a životní strategie, které je do Městečka přivedly. Třetí téma pokrývá každodenní život v Městečku se všemi hlavními lokálními specifiky. Čtvrtým tématem je vztah obyvatel k místu, kde nyní nově žijí – a to z pohledu jejich nového „zakotvení“ nebo „nezakotvení“. Poslední dvě části logicky navazují na všechny předchozí, protože se věnují sociálním vztahům v Městečku – pátá v souvislosti s původní obcí a šestá v rámci nové zástavby.

²¹ Pozorný čtenář znalý okolí Prahy může z mnoha indicií pravou totožnost Městečka snadno odhalit, ale nemusí to vnímat jako selhání etické roviny práce – konverzační partneři se zveřejněním pravého jména Městečka souhlasili.

²² Vzhledem k obtížné dostupnosti obyvatel bohužel hrozilo systematické zkreslení - například obecná neochota určitých lidí vstupovat do jakýchkoli sociálních kontaktů v místě svého domova může vyloučit ze vzorku nejvíce individualizovanou skupinu obyvatel. Této skutečnosti ovšem nešlo nijak zabránit.

III.1. Městečko – základní charakteristiky

III.1.1. Stručný popis místa

Shluk nových domů na poli u Městečka je vidět už z okna autobusu městské hromadné dopravy. Těsně za starou částí končí asfaltová silnice a dál už vedou jen nezpevněné ulice, které byly v době terénního výzkumu plné sněhu a bahna. Nová čtvrť Městečka tedy vyrostla přímo na poli a od obce ji z přední strany odděluje asi stometrová nezastavěná louka. Na jednom místě se nové domy částečně na starou zástavbu napojují, ale i tam tvoří určitou hranici dopravní komunikace. Jinak však spíše vynikají zemědělsky využívané plochy, které novou výstavbu dokola obepínají. „*Ten velkej přechod mezi těma starousedlíkama a tou novou zástavbou, tak je to fakt takovej násilnej přechod. Prostě je vidět takový ty polorozpadlý domy a najednou prostě lup a ty nový baráky*“ (slečna Fany), komentovala návaznost na původní obec jedna z participantek výzkumu.

Nová zástavba začala vznikat na konci devadesátých let, kdy pozemky kolem obce skoupilo několik developerských společností. Tyto firmy zde vybudovaly inženýrské sítě, pozemky rozparcelovaly a rozprodávaly individuálním zájemcům. Součástí jejich nabídky byly i typové projekty, kterých také ihned několik individuálních stavitelů využilo. Ostatní domy byly postaveny na základě typových projektů jiných stavebních firem nebo podle soukromých návrhů. Vzhled domů je tedy značně heterogenní, i když se stále více podobá jeden druhému než staré zástavbě v obci. Výstavbu domů usměrňovala pravidla vydaná vedením obce; podmínkou byla například sedlová střecha, vestavěná garáž či výška maximálně tří podlaží (suterén, přízemí a podkroví). Několik domů – podle odhadu jednoho z participantů výzkumu až 30% celé zástavby – však tato pravidla evidentně nesplňuje²³.

Nově vybudovaná část se rozkládá na relativně malém prostoru a představuje monofunkční areál určený pouze k bydlení. Domy jsou uspořádány do tvaru pravidelné mřížky a okolo čtyř ulic jich je postaveno více než sto. Až na jednu výjimku jsou všechny určeny pouze pro jednu rodinu. Každý z nich má svou vlastní oplocenou zahradu a na několika zahradách si majitelé vybudovali také bazén. Ulice jsou zde velice úzké a bez chodníků²⁴. Při prodeji pozemků obec nedokázala uzpůsobit smlouvy tak, aby developeři zajistili v novém areálu také výstavbu komunikací. Ti tedy rozparcelované pole pouze rozprodali a výstavbu silnic ponechali na obci a majitelích domů. Ne všude se zatím podařilo ulice upravit, a tak hlavní příjezdová cesta a jedna boční ulice stále ještě vypadají spíše jako polní cesty, než jako spojnice mezi novými moderními domy.

Městečko leží přibližně dva kilometry od lesa poblíž velice atraktivní příměstské rezidenční oblasti. Fungují zde dva obchody s potravinami, několik restaurací, mateřská školka, škola i lékař²⁵. Dopravní dostupnost místa je velice dobrá; jezdí

²³ Téměř absurdně působí například těsné sousedství minimalistické moderní vily s mnohem tradičněji postavenými domy v okolí.

²⁴ A dokonce jsou jen jednosměrné, protože dvě auta by se na nich v žádném případě nevyhnula.

²⁵ Neuvádím zde přesnější popis vybavení obce, protože bych tím odkryl pravou

tudy několik pravidelných linek MHD, které spojují Městečko se stanicí metra a nákupním centrem: ve špičce jede autobus každou čtvrt hodinu a o víkendu a večer se interval mezi dvěma spoji pohybuje maximálně okolo jedné až dvou hodin. V blízkosti je také železniční stanice.

III.1.2. Atributy prostoru

K popisu prostorových atributů nové oblasti je možné použít analytické postupy dánského architekta Jana Gehla (2000), který se kvalitou prostoru zabývá ve své knize *Život mezi budovami*. Venkovní aktivity ve veřejných prostorách dělí do tří kategorií: *nezbytné*, *volitelné* a *společenské*. Mezi *nezbytné* aktivity zařazuje například chození do školy, do práce nebo nakupování. Vlastnosti prostoru mají na tyto aktivity jen minimální vliv, a proto není nutné se jimi blíže zabývat.

Z hlediska prostorového uspořádání jsou však daleko zajímavější aktivity *volitelné*, tj. ty aktivity, které aktéři vykonávají, jen když chtějí nebo mají čas. Gehl mezi ně řadí procházky na čerstvém vzduchu, postávání, pozorování okolního života, sezení či slunění – na tyto aktivity má už prostředí vliv daleko větší, protože probíhají jen za optimálních podmínek. „Jsou-li venkovní prostory nekvalitní, vyskytují se v nich jenom nezbytně nutné aktivity. (...) Lidé spěchají domů“ (ibid.: 13). A právě tak vypadají ulice v nové čtvrti Městečka. Nejsou zde chodníky, lavičky ani žádná náměstí nebo veřejná prostranství, tedy nic, co by lákalo k jakýmkoli venkovním činnostem²⁶. Přestože patří obci a jsou tak majetkem veřejným, působí silným privátním dojmem. Jsou úzké, většinou prázdné a těsně je obklopují oplocené zahrady. Jen málo obyvatel se po nich prochází. Pokud jsou cílem obyvatel – v Gehlově terminologii – nějaké nezbytné aktivity, používají většinou automobil, který je vyveze přímo ze zahrady a ve svém důsledku tak zabraňuje jakémukoli kontaktu. „*Když nevyjdu ven, tak nikoho nepotkám, a když jdu ven, tak vlastně sednu do auta a jedu autem. Málokdy se stane, že někdy jdu na zastávku pěšky a jedu autobusem*“ (paní Cecílie). A pokud se chystají na procházku, většinou (až na výjimky, o kterých bude řeč později) rychle projdou ulicí někam pryč do volné krajiny.

Na vrcholu Gehlovy trojice jsou aktivity *společenské*. To jsou všechny aktivity, které závisejí na přítomnosti jiných a týkají se osobního kontaktu: dětské hry, konverzace nebo jen pasivní kontakty jako prosté pozorování a poslouchání jiných lidí. „Společenské aktivity se objevují spontánně jako přímý důsledek toho, že se lidé pohybují a pobývají na stejných místech. Z toho vyplývá, že společenské aktivity jsou nepřímo podporovány tam, kde jsou nezbytným a volitelným aktivitám poskytnuty lepší podmínky“ (Gehl 2000: 14). Výše popsaným prostorovým upořádáním nové části Městečka jsou tedy potlačeny nejen volitelné, ale i společenské aktivity; lidé si zde mohou povídat většinou jen přes (často vysoké) ploty svých zahrad. Přestože podle Gehla (2000) nemá prostorové uspořádání přímý vliv na kvalitu, obsah a intenzitu společenských kontaktů,

totožnost Městečka.

²⁶ Většina investorů a developerů usiluje jen o co největší zisk, kterého lze nejlépe dosáhnout hustým zastavěním pozemku – logicky proto nezbyvá na veřejné prostory místo.

ovlivňuje podmínky pro setkávání, pozorování a poslouchání ostatních lidí. Pouhá možnost potkávat se může být poté výchozím bodem pro kontakt na vyšší úrovni, prostředkem k udržení stávajících kontaktů či zdrojem informací o okolí. Pokud se žádné aktivity na veřejných prostranstvích neuskutečňují, mizí také pestrá škála málo intenzivních forem setkávání. Jestliže jsou zahrady odděleny vysokým plotem a ulice prázdné, nikdo nemá důvod zdržovat se mezi domy a povídat si s náhodnými sousedy. „Vytratí se také různé přechodné formy mezi tím být sám anebo být s někým. Hranice mezi izolací a kontaktem se stává ostřejší, lidé jsou buď samotní, nebo s druhými v relativně náročných vztazích“ (Gehl 2000: 19). Seznamovací sousedské „pozvání na kafe“ může představovat takový typ náročného kontaktu, protože pokud nejsou k dispozici veřejná neutrální místa, musí vždy někdo přijít na „cizí území“. Strohý veřejný prostor tak omezuje vytváření a udržování uvolněných, nenáročných a nezávazných známostí, tj. jakýsi přechodný stav mezi anonymitou a intenzivními přátelskými vztahy. Ve slunečném březnovém dni bylo možné v Městečku vidět jen domy a auta.

Nová část Městečka není v žádném případě *gated community*: není uzavřena žádnou bránou, není oplocena a ani ji nehlídají bezpečnostní agentury. I přesto pobyt mezi domy může vyvolávat nepatřičný pocit vstupu na cizí území – louka oddělující novou část od staré zástavby může plnit stejnou symbolickou funkci jako brána se závorou. Není zde také žádný důvod, který by sem zavedl náhodné kolemjdoucí – žádná lavička, žádný obchod ani žádný jiný potenciální cíl. Chodí (nebo jezdí) tudy jen zdejší obyvatelé a jejich návštěvy.

III.1.3. Výstavba Městečka – individuální přístupy obyvatel

Už ve stručném popisu Městečka jsem zmínil několik způsobů, jak majitelé stavěli své domy. Základním společným rysem většiny staveb je použití levnějších typových projektů; proto se tolik satelitních městeček navzájem podobá a proto také většinou nové stavby nikdy nenavazují na okolní prostředí. Při volbě typových projektů byly pro stavitele podstatné pouze funkční prvky stavby a architektonické provedení podléhalo jen individuálnímu vkusu bez ohledu na okolí. Nikdy jsem nenarazil na zmínku, že by někdo vybíral projekt podle okolních staveb či místní tradice. Několik participantů výzkumu si nechalo typový projekt upravit dle specifických přání (jako je jiné řešení garáže nebo kuchyně). Další (relativně malá) část domů byla vystavěna na základě individuálních architektonických projektů, ovšem jedinečnost těchto staveb nespočívá v snížení nekompatibility nové stavby s okolím, nýbrž v naprosto individuálním vyjádření osobního vkusu a preferencí v rámci jednoho pozemku. Přestože tvoří nová část Městečka kompaktní celek, nikdo o ní jako o celku při stavbě nepřemýšlel – jistý druh „urbanistického řešení“ provedl pouze developer při rozparcelování pozemků. Nejvýstižněji vztah obyvatel k okolí vyjadřuje paní Helena, když popisuje, jak vybírali pozemek pro stavbu svého domu: „*My, když jsme se, to bylo na podzim, když jsme kupovali ten pozemek, jeli podívat na kraj obce, tak řekli, tam někde to je. To bylo pole, teď šli tam teprve hloubit nějaký kanalizace, takže my jsme věděli zhruba, kde ho budeme mít.*“

Někteří obyvatelé si dům nechali postavit „na klíč“, jak bylo v módě na konci devadesátých let. Většina z nich má ovšem s tímto způsobem výstavby špatné zkušenosti; paní Helena odhaduje, že jen deset procent rodin postavilo svůj dům

zcela bez problémů. Mnoho firem zkrachovalo, jiné stavěly nekvalitně, například do domu paní Heleny začalo krátce po kolaudaci zatékat. Jiní si zase svůj dům stavěli zcela sami a někteří stavbu dosud dokončují. Svépomocná výstavba měla několik nezamýšlených důsledků: sblížila sousedy, kteří ve stejnou dobu řešili podobné problémy a také upevnila rodinné vztahy „*ono to rodinu jakoby hodně pospojovalo, protože zase měla nějaký společný zájem*” (pan Lukáš).

Z estetického hlediska hodnotí obyvatelé svou novou čtvrť výše nežli starou zástavbu v obci. Důležitá je pro ně její upravenost, narozdíl od neuspořádaného vzhledu starých domů. Pan Jiří nazývá novou část „kulturnější vesnicí”, protože zdejší zástavba je, oproti té v „nekulturní” části, udržovaná: „*Nejsou to nějaký takový ty ohyzdný baráky, protože ve vesnici, když se podíváte, že jo, tam ty některý ty baráky jsou prostě ve špatným stavu, ale maj na střeše satelit. Jak já říkám, na to maj prostě, ale ploty se jim rozpadaj.*” Pokud má někdo výhrady ke vzhledu sousedních domů, týkají se většinou jen několika staveb, které patří zaměstnancům cirkusu. Takových domů je v okolí přibližně šest a „*poznaj se (smích) podle takový ty celkový nesladěnosti těch stylů všech a fasád a plotů.*” Svým vzhledem splňují obecnou představu podnikatelského baroka: jsou ve srovnání s velikostí pozemku neúměrně veliké, mají věžičky a na zahradách stojí trpaslíci. Sousedům příliš nevadí, jak tyto domy vypadají, ale negativně hodnotí jejich celkovou neupravenost. „*Sousedí těch lidí si stěžovali na to, že maj na zahradách pořád ty karavany*” (slečna Fany) a mnohým se také nelíbí neposekaná zahrada. Neupravenost totiž může ohrozit okolí – taková zahrada se stává semeništěm plevelu, který vítr roznáší k sousedům, a stíny karavanů zase zasahují okolní pozemky. Důraz na respektování celku tak neleží v rovině vzhledu jednotlivých staveb, ale v jednotné čistotě domů a pozemků.

Ve vztahu k vlastnímu domu je pro místní obyvatele nejdůležitější interiér, okolí už mnohé příliš nezajímá. Rodina paní Cecílie svůj dům nestavěla, ale koupila ho od předchozích majitelů. Když ho viděla poprvé na internetu, nechtěla se ani přijet podívat. „*Mně se třeba tenhle z venku vůbec nelíbil a pak jsem přišla dovnitř a zjistila jsem, že se mi moc líbí ten prostor vevnitř, že jsem velmi spokojená vevnitř.*” Důraz na interiér je tak možné na základě teoretických východisek této práce vnímat jako prosazující se individualismus a oslabené vazby na okolí.

III.2. Kdo jsou? – charakteristiky obyvatel

Jednou ze základních odpovědí, kterou mnoho výzkumníků při zkoumání satelitních městeček a suburbanizace obecně hledá, je odpověď na otázku: Kdo se do satelitních městeček vlastně stěhuje? Tento výzkum byl proveden pouze s dvanácti domácnostmi a bez nároků na reprezentativnost, takže není možné výsledky nijak generalizovat, avšak lze je srovnat s dosavadními poznatky. Vzorek domácností odpovídá svými demografickými charakteristikami závěrům, ke kterým došli na základě analýzy statistik například Ouředníček (2002, 2003) nebo Sýkora (2002).

III.2.1. Shrnutí demografických charakteristik

Všech dvanáct domácností²⁷ tvořily rodiny s dětmi, dvě z rodin byly neúplné – v domě žila s dětmi pouze žena. Průměrný věk okolo čtyřiceti let řadí nové obyvatele do střední věkové skupiny; nejmladšímu páru bylo krátce přes třicet, nejstarší brzy dosáhnou padesáti let. V mém výzkumu zcela převažovali vysokoškolsky vzdělaní lidé, jen několik málo osob pak mělo středoškolské vzdělání s maturitou. Ani v jednom případě se neobjevil model „žena v domácnosti a vydělávající muž“, který je spojován spíše s americkými suburbii 60.let nebo se stereotypním zobrazením bohatých rodin českých podnikatelů. Ve dvou případech byly sice ženy doma na mateřské dovolené, ale obě to vnímaly jako dočasný stav a chtěly se vrátit do zaměstnání. V mém vzorku se také nevyplnila stereotypní představa, že satelitní městečka jsou výspou podnikatelů. Jen pět členů zkoumaných domácností bylo samostatně výdělečně činných²⁸. Převážná většina měla status zaměstnance, a z toho čtyři lidé pracovali ve vrcholové pozici manažera. Ostatní byli většinou zaměstnání ve vyšších úřednických funkcích, či ve sféře obchodu a služeb.

III.2.2. Subjektivní vnímání finanční situace

Od pátého²⁹ rozhovoru jsem vždy na konec zařazoval krátký dotazník, jehož poslední položkou bylo subjektivní zařazení domácnosti na škále nižší třída – nižší střední třída – vyšší střední třída – vyšší třída. Podle očekávání se žádná z domácností nezařadila do nižší třídy, avšak tři svou pozici ohodnotily jako nižší střední třída, čtyři jako vyšší střední třída a jen jedna domácnost se označila za příslušníky vyšších tříd. Přesné počty jednotlivých zařazení nejsou příliš podstatné, důležitý je ovšem fakt, že z pohledu subjektivního odhadu své pozice ve společnosti dominují střední třídy. Participantů výzkumu sami sebe také nepovažují za společenské elity a svůj sociální status často v komentářích nad dotazníkem odvozovali od vlastnictví nového domu.

Zařazení do středních tříd ovlivnily také finanční možnosti rezidentů. Všechny domácnosti využívají možnosti hypotečních úvěrů a přiznávají, že stavba velice zatížila jejich rodinné rozpočty³⁰. Jejich finanční situace však nebyla vždy stejná. Podle subjektivního vnímání vlastních finančních možností³¹ a přístupu k zařizování bydlení je možné domácnosti rozdělit do dvou analytických skupin: skupiny „rozvážných“ a „náročných“. Pro „rozvážné“ je charakteristické velice *uvědomělé* ohlížení se na vlastní *omezené* finanční možnosti – středem veškerého

²⁷ V této části uvádím jak charakteristiky participantů výzkumu, tak také jejich nepřítomných partnerů a partnerek.

²⁸ Stereotypní představa vyobrazuje obyvatele satelitních městeček v pozicích majitelů prosperujících firem. Proto je nutné upřesnit, že z pěti uvedených samostatně výdělečně činných osob se jedna žena živí jako překladatelka a druhá jako ekonomka na volné noze.

²⁹ U prvních čtyř rozhovorů jsem se snažil zjišťovat všechny údaje během konverzace, a u pátého jsem kvůli drobným potížím změnil strategii.

³⁰ Paní Helena si všimla zvýšeného počtu rozvodů v jejím okolí a tvrdí, že „ta výstavba byla někdy natolik komplikovaná a ta finanční situace potom, že to rozvrátilo několik rodin tady.“

³¹ Objektivní finanční situaci rodin jsem ve výzkumu nezjišťoval.

rozhodování je tedy *finanční otázka*, proto většinu úprav provádějí v nejlevnější možné variantě. „*My jsme měli všechno limitovaný teda financema, takže jsme se snažili sehnat co nejlevnější,*“ komentuje například paní Blanka složité hledání vhodného projektu jejich rodinného domu. Často si ani nenajímají řemeslníky nebo specializované firmy a řeší drobné problémy svépomocí. Kvalitu bydlení upravují až podle aktuálních finančních možností a často žijí nějakou dobu v relativně provizorních podmínkách. Snaží se také snižovat náklady za energie³². Sami sebe za bohaté nepovažují³³ a ve většině případů se zařadili do nižší střední třídy. O svém bydlení tvrdí, že je „*takové skromější*“.

„*Pokud má prostě někdo malej dům a má tam rodinu s dětma a jedno auto, tak je jasný, že...prostě...těch peněz asi nebude mít tolik. Kdežto když prostě tady někdo má třeba i tři auta a...nevím...někdo ty peníze tady má a někdo je nemá, ale většinou je spíš...je spíš míň lidí, který by ty peníze měli, protože v podstatě to stavění toho domu je docela finančně dost náročný, takže tady vlastně je každěj rád, že je rád, a buduje to bydlení vlastně postupně, že nejdřív postaví dům, pak až je teprve dům udělanej, tak si začne postupem času...třeba maj starší nábytek nebo takhle...a inovovat to a třeba i dělat zahradu až za dýl*“ (Slečna Fany).

Domácnosti z druhé skupiny – skupiny „náročných“ – také samozřejmě řeší finanční rozpočet rodiny a také splácejí dluhy, ale jejich přístup spíše charakterizuje výrok pana Emila: „*naštěstí se podařilo nějak ty peníze vydělat, takže to zas tak velkej problém jako nebyl.*“ Ústřední kategorií této skupiny domácností je *pohodlné a příjemné bydlení* a finanční otázku řeší jen jako nevyhnutelný následek investic do kvalitního domu. Zvláštním případem jsou Francovi. Chtěli rozšířit stávající dům, a tak koupili sousední dosud nezastavěný pozemek. Jeho majitel, který ho původně získal za osm set tisíc korun, požadoval dva miliony, a Francovi „*ten pozemek chtěli, tak ho za ty dva miliony koupili.*“ A přestože byli silně zadlužení, nechali si vybudovat bazén a vysadit trávník v hodnotě přes sedmdesát tisíc korun. Finanční zatížení však vnímají jen v krátkodobé perspektivě, i když momentálně může velmi zásadně zasahovat do chodu domácnosti: „*do konce měsíce tady vždycky žijeme jenom z chleba a z másla...nebo zas tak strašný to není, ale prostě není to tak, že bysme si mohli jezdit na dovolený nebo tak (...). Ale až se dluhy splatí, tak to zase bude dobrý.*“³⁴ Jinak ale i u skupiny „náročných“ převládá střídmejší přístup k poměru (subjektivně vnímané) kvality bydlení a nákladů, které jsou ochotni s tímto cílem investovat. Například Grosmanovi sice chtějí „*hezky bydlet*“, ale nehodlají se vzdát svého životního standardu. „*Máme dovolené, máme přátele, máme (...) bowlingy, (...) tenis, ať máme plavání, cokoli, všechno stojí peníze a my prostě víme, že nechceme investovat do toho bydlení tolik, abysme se tohohle museli vzdát.*“

³² Běžným stereotypním obrázkem spojeným se satelitním městečkem je spokojený majitel ostříkující svou hektarovou zahradu z kohoutku napojeného na vodovodní řád. Mnoho domácností v Městečku se však snaží ušetřit a zahradu zalévá dešťovou vodou.

³³ „To my nejsme, my ty peníze nemáme,“ říká pan Karel.

³⁴ Neúměrné finanční zatížení je možné také interpretovat v logice Veblenovy demonstrativní spotřeby. Například nadstandardní trávník přímo nijak neovlivňuje kvalitu a pohodlí života v domě, ale slouží spíše jako statusový symbol.

Z toho důvodu volí takový standard bydlení, aby náklady na jeho pořízení a provoz neovlivnily běžný chod rodiny³⁵.

Rozdělení do těchto dvou analytických skupin není samozřejmě absolutní a slouží spíše k popsání dvou hlavních tendencí, které se ve výzkumu objevily. Některé domácnosti je tak možné zařadit do obou skupin zároveň.

III.2.3. Odkud a proč přišli? – motivace a strategie příchodu nových obyvatel

Z hlediska teorií individualizace společnosti či polarizace města je důležité zodpovědět otázku, odkud a proč noví obyvatelé do Městečka přišli, tj. odhalit důvody, proč opustili své dosavadní bydlení, a odkrýt strategie rozhodování, které je dovedly právě do Městečka.

V souvislosti se vznikem satelitních městeček se mluví o procesu suburbanizace, ale zároveň někteří autoři chápou suburbanizaci pouze jako migraci obyvatel ze středového města na okraje (například Ouředníček 2002, 2003). Cesty domácností z mého výzkumu byly složitější a nezačínaly pouze v Praze; některé rodiny se přistěhovaly z jiného kraje České republiky a jedna dokonce ze zahraničí. I přesto byla ale nejčastěji jmenovaným místem předchozího bydliště Praha a velice často tito noví obyvatelé odešli z nájemního bytu v panelákovém sídlišti³⁶.

Pokud bychom chtěli srovnávat česká satelitní městečka s americkými suburbii, narazili bychom hned na začátku na několik zásadních odlišností. Ústřední motivací českých rodin není únik z nebezpečného, špinavého a chátrajícího města. Pokud přeci jen někdo zmiňoval, že chtěl opustit nepříjemné městské prostředí, nebyla tato pohnutka základem rozhodování. Rozhodnutí odstěhovat se na okraj města je nejčastěji způsobeno kombinací mnoha odlišných faktorů, z nichž ani jeden jasně nedominuje.

III.2.3.1. „Sami se realizovat“

Mnoho rodin řešilo před rozhodnutím postavit si dům aktuální otázku vlastního bydlení. Z dlouhodobějšího hlediska participantům výzkumu nevyhovovaly nájemní byty. Při současné situaci na trhu může totiž měsíční splátka hypotéky na dům dosáhnout výše nájmu. Plánovali také rozšíření rodiny a hledali více prostoru, nebo chtěli opustit nevyzpytatelný model bydlení v domě s majitelem. Všichni tedy „samozřejmě chtěli něco vlastního“, chtěli sami rozhodovat o svém osudu, „uskutečnit své sny“ a dobře (tzn. bezpečně) investovat své peníze. Touhu po individuální nezávislosti na okolním prostředí vystihuje slovní spojení „chtěli jsme se sami realizovat“, které používá paní Helena³⁷. Beck (2004) nabízí jinou

³⁵ Zajímavé je, jak se právě Grosmanovi vymezují vůči demonstrativnímu konzumu. Tvrdí, že nechtěli koupit drahý dům jen proto, „aby někoho ohromili, jako to někteří lidé prostě potřebují.“ Důraz kladli na praktičnost a účelnost.

³⁶ Tyto údaje samozřejmě nemají váhu statisticky zpracovaných dat a není možné je tedy zobecňovat na všechna satelitní městečka.

³⁷ Nutnost individuálního řízení vlastního osudu považovala paní Helena téměř za morální imperativ a rozhořčeně dodala: „Nemám ráda takzvané sociální případy, který bydlej v bytech, který maj hodnotu dvou milionů. Přitom tvrdí, že nemá na nájem

formulaci téhož: individua se stávají „aktéry vlastní biografie“ a stále více se projevuje jejich individuální nezávislost na vnějších institucích. Věta paní Heleny o touze realizovat se má ještě jeden další podtext. Se svým synem původně zprivatizovala téměř v centru Prahy byt v domě pro čtyři rodiny, který ovšem prodala, protože nechtěla své rozhodování o chodu bytu a domu omezovat kompromisy s dalšími třemi domácnostmi. Nechtěla řešit, kdo bude uklízet společné prostory, kdo bude investovat do oprav a kdo a jak bude využívat společnou zahradu – jejím cílem bylo zbavit se omezení daného soužitím s dalšími lidmi. I za cenu opuštění atraktivní lokality byt prodala a začala budovat (nezávislý) rodinný dům. Podobnou argumentaci používal i pan Jiří: nevýhodu bydlení ve městě spatřuje v tom, že nijak nemůže vlastním přičiněním ovlivnit, jaké bude mít sousedy. „*Vy ty lidi si v podstatě nevybíráte, je tam máte přidělený, že jo, takže když se lidi tam chovají jako neslušně a podobně, tak vy je neustále potkáváte, ale nic s tím jinýho dělat nemůžete.*“ V Městečku je riziko špatných sousedů omezeno, protože kolem mohou bydlet jen čtyři domácnosti, se kterými navíc nemusí obyvatelé kromě plotu sdílet žádné společné prostory.

IV.2.3.2. Prostor, klid a příroda

K popisu velké části motivací stavby rodinného domu velice dobře poslouží rozbor pěti ze šesti základních předpokladů – jak je vymezil Hans Magnus Enzensberger (in Librová 2003) – které se staly luxusem moderní doby. Nejakcentovanějšími statky v Městečku jsou *prostor, klid a příroda*, objevuje se také několik indikátorů touhy po *bezpečnosti a pozornosti* (ale všech pět je vykoupeno nedostatkem času). „*Barák je lepší kvůli zahradě, kvůli prostoru,*“ říká většina nových rezidentů. „*Zvyšující se nájemné, bytová nouze, přeplněné dopravní prostředky, masy lidí v zónách pro pěší, na plovárnách, diskotékách, v turistických oblastech vykazují zhuštění hraničící s omezováním osobní svobody*“ (Enzensberger in Librová 2003: 55). V Městečku to lidé řeší vlastním domem s vlastní zahradou, mimo město a jeho přeplněné ulice, vlastním bazénem, pořádáním „diskoték“ ve svém soukromém domě a turistickými výlety do nedalekého lesa. „*Vyjít si takhle, zvláště přes to léto, na zahradu, pobýt venku večer, když se vrátím z práce*“ – to jsou možnosti, které hustá městská zástavba až na výjimky nenabízí.

Se soukromým prostorem v Městečku souvisí také klid. Zahrada jako nárazník obklopuje dům a plot tlumí vše, co by mohlo doléhat z ulice. Není zde ani takový provoz jako ve městě. Větší soukromí mnozí nechápou jen jako úkryt před vnějším světem, ale také jako prostor, kde „*si můžete dělat, co chcete*“ a nikoho tím nerušíte. Protože rodinné domky nemají žádné společné stěny se sousedy, není nutné „*v deset hodin prostě zalehnout*“ a skončit všechny hlučné činnosti.

Poslední z nejčastěji zmiňované trojice cílů, za kterými se obyvatelé převážně stěhovali, je blízkost přírody. Přestože Městečko leží na poli, do lesa vede jen krátká cesta; jsou tu rybníčky i remízky s lesní zvěří. Ve vztahu nových obyvatel

nebo...a neřeší to svoje bydlení. Můžou to každé vyřešit, stačí dvě tři spoření, opravdu, teď jsou dostupný hypotéky. Já bych vůbec neváhala, já bych v takovém nájemním bytě nezůstala.“

k přírodě lze najít prvky *predačního luxusu*³⁸, neboli snahy „za každou cenu (...) utrhnout, co ještě z životních podmínek zbývá“ (Librová 2003: 57), o kterém píše Librová v souvislosti se všemi zmíněnými luxusními statky. Paní Lenka lituje, že v Městečku „*se začaly rozparcelovávat pole, kde nejsou stromy, kde není příroda, kde není nic, kdežto (ve vedlejší lokalitě), když se rozparcelovává, tak se tam rozparcelovává ten les jakoby ke stavebním účelům, takže vlastně ty lidi už na těch pozemcích mají nějaký vzrostlý borovice, mají tam vzrostlý stromy a je tam úplně jiný nějaký klima než je tady.*“

Touhu po pozornosti a bezpečnosti vyjadřují noví obyvatelé nejvíce v souvislosti s výchovou dětí. Dobrovolné zanechání (třebaže někdy bolestně pociťované) některých atrakcí města umožňuje větší zaměření na rodinu. Když bydlela paní Dana v paneláku, nemohla nechat děti venku, protože by se o ně bála. I ostatní se shodnou, že právě kvůli dětem je lepší opustit město a odejít do klidnější a bezpečnější oblasti.

Přání bydlet v rodinném domě bylo mnohokrát ovlivněno tím, odkud obyvatelé původně pocházeli. Zarážející je, jak velký podíl participantů výzkumu tvořili lidé, kteří se narodili a dlouho žili na venkově nebo na malém městě. Když pak mnozí opouštěli město, nejednalo se pouze o útěk, ale také o návrat k zažitější formě bydlení v přirozenějším prostředí: „*Já jsem z malého města a všichni jsme se z baráku znali. A asi potřebuju, když přijdu do krámu, tak jako já jsem ta a ta, vy jste ta a ta a abysme si normálně popovídali, třeba jenom pět minut, že jo*“ (paní Eva). Naopak pokud někdo z partnerů pocházel z města, prosazoval v rámci rodinné debaty pořízení bytu ve městě³⁹.

Na začátku této kapitoly jsem zmiňoval, že motivace opustit nebezpečné a nepříjemné prostředí města nebyla v Městečku tak výrazná, jako je tomu například v USA, a mísila se s mnoha dalšími faktory. I přesto se však jisté náznaky zbavování městských rizik v rozhovorech objevovaly. „*Asi každé chce být nějakým způsobem dál od takovejdech problémů. Rozhodně kdybysme věděli, že tady bydlí nějakí uprchlíci nebo něco takovýho, tak asi by to negativně ovlivnilo to naše rozhodování semka jít nebo nejt,*“ říká pan Aleš. Z hlediska důsledků potenciální polarizace města, kterou mohou způsobit podobné postoje, jsou na tom nejhůře paneláková sídliště. Přestože nikdo neopouštěl město kvůli zvýšené kriminalitě a nikdo ani v takových dimenzích neuvažoval, paneláková sídliště mnozí vnímají velice negativně. Nejen že se v nich „*nebydlí moc dobře*“ (z hlediska prostorových možností, soukromí nebo klidu), ale už se objevují latentní náznaky očekávání jejich budoucího úpadku. S těmi panelákovými byty „*to půjde dolů všechno. A taky jako co se tam stěhují teďka za lidi hodně, takový který si*

³⁸ Právě jako přímý příklad oáz predáčního luxusu Librová uvádí „suburbánní gheta konce 20.století“ a myslí tím nově vznikající satelitní městečka v okolí velkých českých měst. Toto označení si podle ní zasluhují proto, že často vznikají na přírodně cenných místech, bez ohledu na vzácné živočichy a rostliny, které tak z území vypudí; že životní styl jejich obyvatel nezohledňuje nic jiného než vlastní pohodlí (v garážích parkují vždy dva nebo tři automobily a před domem stojí přeplněné popelnice) a také že málokdo ze stavitelů bere ohled na své sousedství a zohledňuje, zda nový dům zapadá do kontextu staré obce.

³⁹ Paní Anna dokonce přiznává přímo rodinné boje, které provázely výběr nového bydlení.

opravdu neváží...jako pořád to berou, že jim to třeba...i když si to oni koupí ten byt, ale pořád to berou...jako to devastují a ničí a to soužití je tam takový... Ohrožení pociťují jen v případě dětí: *„já jsem měla jako nedobřej pocit z toho, že jsem měla strach o ty děti, aby se nechytly na tom sídlišti nějaký party a něco se takhle nestalo“* (paní Dana).

Ve výpovědích jednotlivých obyvatel se vyskytly ještě další intervenující faktory, které však ve srovnání s těmi předešlými sehrály jen marginální úlohu. Paní Dana vidí příčinu rozhodnutí svého manžela v touze následovat kamarády, kteří také v té době stavěli (až do té doby neviděl manžel žádný důvod, proč opouštět panelák). Ještě méně častou motivací je prestiž nové adresy. Mnohým se líbí sousední atraktivní lokalita a je jim sympatické, že jejich bydlení leží v její blízkosti. Je to *„jakýsi VIP území, bylo to vždycky chápáno jako obec kde se stahujou právě lidi, který jsou výš postavený, který jsou dobře na tom z hlediska, já nevím, příjmu,“* říkal pan Aleš, ale zároveň tvrdil, že ve skutečnosti rozhodovaly spíše jiné (výše jmenované) záležitosti.

IV.2.3.3. Okolnosti výběru konkrétní lokality

Kromě obecných motivací, proč opustit město a postavit si dům na okraji, jsem také zjišťoval, jaké důvody vedly obyvatele přímo do Městečka. Jak uvádí Harvey (1988), jednání individuálních aktérů není nikdy zcela nezávislé na okolních podmínkách a změnu prostorové struktury města ovlivňuje řada dalších faktorů, než jen osobní motivace jednotlivců. Významnou roli v rozvoji příměstského bydlení sehrál stát a trh s realitami. Jak už bylo zmíněno v předešlé teoretické části, stát umožnil financovat výstavbu domu i těm lidem, kteří nedisponují okamžitým kapitálem; faktická i symbolická podpora hypotečních úvěrů nastartovala stavební boom. Tržní mechanismy však hrály ještě důležitější roli. Mnoho domácností z mého výzkumu také uvažovalo nejdříve o koupi bytu v Praze jako o alternativě stavbě domu v příměstské oblasti. Náklady na pořízení kvalitního bytu ve městě (s parkovacím stáním, s terasou, v klidné lokalitě) však podle propočtu rodiny Adamcových dosáhly tří čtvrtin nákladů na stavbu domu (prostorného, se zahradou a garáží), a tak se dům jevil jako výhodnější investice⁴⁰.

Kritika satelitních městeček většinou stereotypně předpokládá, že podobu staveb a jejich nevhodné umístění zcela určuje třetí ze zmíněných faktorů, jinými slovy, že jen osobní preference jednotlivých obyvatel „válcují“ přírodní prostředí a ráz původních obcí. Reálná situace však většinou vypadala tak, že zájemci o stavební parcelu objížděli se svým limitovaným rozpočtem Prahu a prohlíželi si několik málo nabízených pozemků. Často se pak rozhodovali jen mezi několika alternativami, které ještě navíc posuzovali podle dopravní dostupnosti (ať už osobním automobilem nebo MHD) a také podle vzdálenosti k členům širší rodiny⁴¹. Až po těchto několika parametrech přicházel na řadu osobní vkus a

⁴⁰ Koupě rodinného domu v rámci města také nepřicházela pro svou finanční nákladnost v úvahu.

⁴¹ Pokud příbuzní nežili příliš daleko, snažili se téměř všichni účastníci výzkumu

názory na okolní prostředí. V jiném pořadí, ale zato stručně shrnuje proces rozhodování pan Aleš: „*to je asi klasika: sháníte kde se vám to nejvíc líbí nebo na co máte peníze a co nějakým způsobem vyhovuje vašim potřebám.*“ Reálné pořadí kritérií participantů mého výzkumu by však vypadalo asi takto: sháníte, (kde jsou volné pozemky), na co máte peníze, co nějakým způsobem vyhovuje vašim potřebám a kde se vám to nejvíc líbí.

III.3. Každodenní život v Městečku

Odchod z města do okrajové zóny způsobuje, že se mění každodenní život nových obyvatel. Musejí řešit nové situace a vyrovnávat s odlišnými podmínkami, než na které byli zvyklí v místě původního bydliště. „*Člověk se přizpůsobuje situaci v jaký je, takže když bydlíme tady, tak se snažíme tady v okolí si něco najít,*“ komentuje paní Blanka změnu zažitých vzorců každodenního života. V datech z výzkumu *Urbanizační procesy v Pražském městském regionu* (Ouředníček 2004) lze najít názor několika starostů obcí v okolí Prahy, že noví obyvatelé prosazují městský způsob života a neumí se přizpůsobit venkovským poměrům⁴².

Ve svém výzkumu jsem nejprve zjišťoval, jak novou část Městečka vnímají sami obyvatelé – jestli se cítí spíše jako ve městě nebo naopak jako na venkově. Téměř všichni prohlásili, že bydlí na vesnici: je to „*vesnice, my jsme rádi, že to je vesnice*“ (pan Karel). Avšak někdy také následovalo upřesnění, „*že s tou pravou vesnicí už to má hodně málo společného. Takhle, my se vůbec nedostaneme do té starý zástavby, že jo. Tak tam třeba možná ještě to jako...ale tady vlastně na okraji, co vznikaj ty satelitní sídliště...mně to jako vesnice nepřipadá, no, mně to připadá jako takový prostě satelitní sídliště, no*“ (pan Lukáš). Po okamžitém prohlášení, že bydlí na vesnici, tak mnoho konverzačních partnerů upravovalo svá tvrzení v podobném duchu jako pan Lukáš: „*ona je to vesnice i není to vesnice*“ nebo „*není to úplně klasická vesnice, ale město to taky není.*“ Vyskytly se názory, že oproti klasické vesnici je satelitní městečko modernější, že si noví obyvatelé staví bazény a další nevenkovské prvky a že i z hlediska sociálních vztahů funguje satelitní městečko jinak: „*na vesnici, jak ji známe z dob našich babiček a dědečků, tak se všichni znali (...). Ale tady už je to trošku anonymní, už tím příchodem těch lidí.*“ Od města na druhou stranu Městečko podle mnohých odlišuje venkovská krajina, čistý vzduch a absence komerčních areálů. Z výpovědí obyvatel lze tedy vyvodit, že každodenní život v Městečku kombinuje prvky města a venkova, ale paradoxně se ani jednomu nepodobá.

Podle klasické definice je město prostorem, ve kterém je běžné potkávat cizince a vstupovat s mnoha z nich do celé řady anonymních kontaktů. Z tohoto pohledu není Městečko městem v žádném případě. Přestože kontakty s druhými jsou pro velkou část obyvatel téměř anonymní, nikdo není v místě „cizí“. „*Vlastně tady taky se s nikým moc neznáme, ale vlastně pořád potkávám tady jedny a ty samý lidi a tak mám pocit, jako že se známe*“ (paní Eva). Právě tato skutečnost by

vybrat takovou lokaci stavby, aby nemuseli jezdit za příbuznými přes celé město.

⁴² Starostové odpovídali v dotazníkovém šetření na otázku *Jaké problémy nebo nové jevy přinesl příchod nových obyvatel do obce?* – bohužel z této dvojnásobné otázky není zřejmé, jestli upozorňovali na problém nebo pouze na nový jev.

mohla sloužit také jako argument, proč není Městečko vesnicí. Venkovskému prostředí jsou běžně přisuzovány komunitní vztahy přesahující těsné sousedství – na vesnici se obyvatelé navzájem znají a pomáhají si. Paní Eva potkává jedny a ty stejné lidi ze svého blízkého sousedství, ale obyvatele z druhého konce Městečka už vůbec nezná.

III.3.1. Rodinný dům - změna životního stylu

Změny, které přestěhování do Městečka vyvolalo, nikdo nepovažuje za radikální a spíše je mnozí chápou v kategorii posunu nežli kvalitativní proměny. Část změn souvisí s bydlením v rodinném domě, které je odlišné od bydlení v paneláku. Nikdo už nemusí brát ohledy na sousedy, když chce provozovat hlučné činnosti po desáté hodině, většina obyvatel také tráví více času venku na zahradě. *„V paneláku víceméně člověk se zabejval ve volným čase akorát aby unikl někam pryč no a tady už v pohodě můžeme zůstat doma, nespěcháme nikam pryč, manžel tady má větší možnosti. On rád jezdí na kole, takže prostě sebere kolo a jede (...) a věčně tady něco dělá po baráku”* (paní Blanka). Protože v Městečku bydlí rodiny s dětmi, objevuje se také paralelní změna v silnější orientaci na rodinu, která však není primárně způsobena novým bydlením, ale spíše fází životního cyklu.

Každodenní život v satelitním městečku také významně strukturuje aktivity jednotlivců a ve většině domácností je homogenizuje téměř do jednotné podoby. Spádová oblast na okraji Prahy nabízí několik příležitostí, jak trávit volné chvíle. Je pozoruhodné, že velká část participantů výzkumu shodně hraje například squash, tenis a bowling, jezdí na kole a chodí na procházky do blízkého lesa, z kulturních aktivit převládá návštěva multikina.

Běžnou součástí života všech zkoumaných domácností jsou také pravidelné návštěvy hypermarketů, supermarketů a nákupních i zábavních center. Přestože jsou v Městečku dva fungující obchody, téměř všichni participanté výzkumu se shodli, že se v nich nakupovat nedá, protože jsou drahé a nabízejí jen malou možnost výběru. Proto volí jinou strategii nákupů: několikrát do měsíce jezdí do velkých obchodních domů a více se předzásobují⁴³. Hypermarkety také vítězí proto, že mají déle otevřeno – některé z nich fungují nonstop, jiné zavírají až v pozdních večerních hodinách. *„Vzhledem k naší vytíženosti v práci to prostě ani jinak nejde, když se člověk vrací pozdě z práce, tak se staví na ten nákup”* (pan Aleš). Také rozhoduje, že *„je tam příjemné nakupování”*. *„I kdyby tady vystavěli víc těch obchodů, tak pro mě je výhodnější se s práce tím autem zastavit opravdu někde v tomhleto hypermarketu, než chodit sem”* (paní Blanka). V hypermarketech je vše pohromadě a levnější, takže jim malé obchody v Městečku nemohou příliš konkurovat. Nabízejí pouze tu výhodu, že jsou „po ruce“, a tak je snadnější dokoupit v nich zapomenuté drobnosti.

Podstatnou část dne tráví místní obyvatelé v zaměstnání. Jejich běžný režim vypadá tak, že ráno okolo sedmé hodiny odjíždějí z Městečka (převážně) do Prahy

⁴³ Zajímavý je příběh paní Heleny, která nevlastní automobil, a tak vždy žádá rodinné známé, aby ji na nákupy odvezli. Nabízí jim za to možnost nakupovat v Makru – levném velkoobchodě pro registrované živnostníky.

a vracení se pozdě odpoledne – většinou kolem sedmé hodiny. Mnoho z nich je natolik vytíženo, že jejich pracovní doba překračuje standardní délku. K hodinám stráveným v práci je nutné také přičíst čas potřebný k přesunu z Městečka do Prahy a nazpět. Jen jedna žena z dvanácti zkoumaných domácností pracuje přímo v Městečku⁴⁴, dvě ženy v současné době využívají mateřskou dovolenou a dvě jsou samostatně výdělečně činné a pracují doma.

III.3.2. Nezávislá závislost

Většina rozhodnutí, která vedla obyvatele k pořízení domu na okraji města, byla latentně motivována touhou po větší nezávislosti – nezávislosti na majitelích domu, na sousedech, na malém prostoru atd. Všechny tyto „nezávislosti“ jsou však vykoupeny jednou zásadní závislostí, a to závislostí na dopravě. „*Tady je to takový jakože odříznutý (...) pro ty rodiny s dětma je to bez auta v podstatě takový jako nepřístupný.*“ Závažný dopad na každodenní život obyvatel má prostorové oddělení denních činností spojených s vysokými nároky na přepravu, a právě nevyhnutelné překonávání vzdáleností významně strukturuje všechny všední aktivity. „*Takže je nutný auto, to je jedna z nejpodstatnějších změn,*“ ale zároveň „*když chceme někam jít, tak nás to neomezuje, protože máme auto a můžeme vlastně do města se dostat kdykoli.*“ Právě tato ambivalence je ústředním tématem výpovědí o běžném životě v Městečku: s náročnou dopravou, která vyžaduje čas i peníze, se musí vždy počítat, ale zároveň, pokud rodina vlastní automobil, není tolik závislá na lokálních možnostech.

Vždy, když se mluví o suburbíích, zmiňuje se rozvoj automobilismu jako jedna z obecných příčin, která kdysi stála u jejich zrodu. Deset z dvanácti navštívených domácností vlastní alespoň jeden automobil a u osmi z nich používají vlastní vůz oba partneři. Přestože je Městečko velice dobře obslouženo městskou hromadnou dopravou, zcela jasně při jakékoli dopravě dominuje automobil. Pocit jistoty, který nabízí existence fungující veřejné dopravy, ovšem mnohdy rozhodoval při výběru lokality (viz výše). I když takto mnozí uvažovali, využívají obyvatelé Městečka MHD jen sporadicky. Zvláště rodiny, ve kterých mají auto oba partneři, na ni pohlížejí jen jako na nouzové řešení.

Při bližším pohledu na toto téma je možné obyvatele podle způsobu řešení dopravy rozdělit do tří skupin. Jako první zmíním nejméně početnou skupinu těch, kteří žádný automobil nevlastní. Ve svém výzkumu jsem narazil jen na dvě takové domácnosti a celkový počet rodin bez automobilu bude v Městečku jistě zanedbatelný, protože tito lidé se sami považovali za raritu⁴⁵. K dopravě do zaměstnání tedy využívají MHD. Vztah těchto lidí k veřejné dopravě je velice pozitivní a nadšeně uvítali rozšíření počtu linek, které začala v nedávné době dotovat i obec: „*my jsme zvyklí, přesně víme, kdy co jede, a tak těch osm minut musím vyrazit před. Takže není zas takový problém, no.*“⁴⁶

⁴⁴ Samozřejmě ve staré zástavbě, v nové žádné pracovní příležitosti nejsou.

⁴⁵ Ve skutečnosti pravidelně dojíždí pouze jeden muž, protože jeho manželka pracuje v Městečku, žena z druhé zmíněné domácnosti pracuje doma (a žije sama).

⁴⁶ Přestože si paní Helena zvykla na autobusy a s jejich frekvencí je zcela spokojená, vyskytují se občas také problémové situace. Například když chce navštívit večerní koncert, musí nějakým způsobem řešit, jak se dostat bahnitou cestou k zastávce a

Druhou skupinu tvoří ti, kteří sice mají jedno nebo dvě auta, ale k veřejné dopravě se stavějí jako k plnohodnotné alternativě a automobilu užívají střídavě, nebo jen v případě, že nejede žádný vhodný spoj. „*Jako tím autem to je ideální, samozřejmě ten autobus, když víte v kolik to jede, tak je to spojení taky dobrý*“ (pan Jiří). Někdy také jezdí jen k metru, kde auto zaparkují a dál používají hromadnou dopravu. I těchto lidí je však zanedbatelný počet.

Kromě těchto několika málo rodin však vnímají obyvatelé veřejnou dopravu spíše jako záložní možnost v případě, kdyby nemohli automobil využívat kvůli nepříznivým vnějším okolnostem (například když je auto v opravě). „*Takže vono se to dá když tak zkombinovat, kdyby člověk nemohl chvíli autem*“ (pan Aleš). Tuto třetí skupinu přesvědčených automobilistů je možné ještě dále rozdělit podle přístupu k městské hromadné dopravě – jedni ji zcela zatracují a druzí jen konstatují, že u nich postupně zvítězila pohodlnost. „*MHD...no to jsem ztracená, ale jela jsem jednou (...) a byla jsem z toho úplně vyšitá, nevěděla jsem, do kterého autobusu sednout. Člověk, když si zvykne na to auto, tak je potom fakt ztracenej v těch dopravních prostředcích*“ (paní Irena). Paní Gabriela se s manželem domluvila, že pokud se odstěhují z města, koupí si vlastní automobil. Nejdříve měla „*takové hezké představy*“, že autem dojede vždy jen k metru a tam ho nechá na parkovišti: „*A ani jednou jsem ho tam nenechala (smích), protože jak už člověk sedí v tom autě, tak je strašně kruté z něho vylézt a nechat ho tam a jít do deště, zimy.*“ Takováto prvotní tendence kombinovat automobil s veřejnou dopravou se objevila u více lidí, ale vždy nakonec zcela zvítězil automobil.

Když participanti mého výzkumu zmiňovali důvody, proč užívají pouze automobil, objevovaly se v jejich výpovědích argumenty, které někdy zcela odporovaly tvrzení uživatelů hromadné dopravy. Paní Dana například prohlašovala, že na zastávku je to od jejího domu daleko a že cesta tam trvá nejméně patnáct minut. Její téměř sousedka, paní Helena, která jezdí pouze MHD a bydlí dokonce trochu dál než paní Dana, tu stejnou cestu ujede za poloviční dobu. Také je pro některé nepříjemné podřizovat se jízdnímu řádu. Autem je doprava „*pohodlnější (...) rychlejší. Doba je taková. Nemusí člověk čekat, je sám svým pánem.*“

Na záludnosti individuální dopravy automobilem upozorňuje například Putnam (2001), když varuje, že automobil oslabuje sociální vazby na okolí a ubírá čas, který by lidé mohli věnovat svým blízkým. V Americe rapidně stoupl počet jízd, kdy v autě sedí jen řidič, protože není možné zkombinovat cíle jednotlivých členů domácnosti tak, aby byly na stejné trase. Čas strávený v autě je také vnímán čím dál více jako doba pro relaxaci a přemýšlení. V Městečku se děje něco podobného: „*ted' jsem pochopila, že v tom autě je mi velmi dobře (smích), že si udělám svůj svět a do toho centra si za tu půlhodku dojedu a v podstatě si v tom autě odpočinu, je to jediná doba (...).srovnám si myšlenky, než dojedu do práce. Já se na to těším, já fakt se na to auto těším, opravdu*“ (paní Gabriela).

Vzdálenost od míst běžných denních aktivit spolu s možností využívání automobilu vytváří dvojí vztah k prostoru. „*Autem není nikde daleko,*“ a proto je relativně snadné jezdit za všemi aktivitami mimo místo bydliště, díky automobilu

neušpinit si sváteční oblečení, a poté, když se vrací, obvykle dlouho čeká, protože v pozdních hodinách již autobusy nejede tak často.

si mnozí připadají méně izolovaně. Na druhou stranu se však třeba paní Cecílii zdá, že „každou chvíli někam jedě“, náklady na dopravu jsou vyšší a také celková únava z neustálého cestování způsobuje, že „už jako mě moc nebaví abych jela odtad“ (Dana). Proto také většinou místní obyvatelé po příjezdu z práce již nikam nejezdí – a přestože by mohli někam vyjet, raději zůstávají doma. To je právě ona nezávislá závislost, kterou vytváří automobil.

III.3.2.1 Důsledky nezávislé závislosti

Z pohledu oné nezávislosti, kterou automobil nabízí, je možné identifikovat snížený význam konkrétní polohy bydliště. Většina aktivit obyvatel Městečka by se nijak nezměnila, kdyby bydleli například o dvacet kilometrů jinde. Činnosti jako je nakupování nebo zábava jsou totiž umístěny v *širší lokalitě* než je Městečko a jeho nejbližší okolí – navíc kvalita služeb v Městečku není vždy hodnocena kladně. Spádovou oblast tedy tvoří přibližně okolí lokálních nákupních center a vše v dosahu jízdy automobilem bez nutnosti projíždět centrem Prahy⁴⁷. K rozšíření akčního dosahu se velice kriticky staví Jan Gehl (2000) a tvrdí, že spolu s významem konkrétní lokality tak klesá také význam místních sociálních vztahů. V Městečku je sice velká koncentrace budov, ale denní aktivity jsou individualizovány a rozvolněny v prostoru. „Kdyby tým projektantů dostal za úkol udělat něco, co by redukovalo život mezi budovami, jen obtížně by dosahoval toho, čeho bylo bezděčně dosaženo rozvolněním předměstských čtvrtí (...) Automobil umožnil nahradit aktivní účast na spontánních místních sociálních aktivitách jízdou za vybranými přáteli a atrakcemi“ (Gehl 2000: 50-51). Ve stejném duchu (ovšem na vyšší úrovni abstrakce) píše Giddens (1991) o reorganizaci času a prostoru v moderní společnosti, která způsobuje artikulaci sociálních vztahů přes široké prostorové a časové rozpětí.

Z pohledu závislosti na možnostech dopravy je možné vyzorovat tendence omezení veškerých aktivit *pouze* na spádovou oblast. „*Vlastně už do centra ani nejezdíme (...) všechno jsme vlastně přesunuli sem.*“ Kromě občasných návštěv divadel a dalších spíše výjimečných událostí tedy obyvatelé Městečka do centra Prahy již nezavítají. Brání jim v tom vzdálenost, kterou není příliš příjemné překonávat⁴⁸. I když tedy mnozí pociťují díky automobilu neomezenou svobodu pohybu a tvrdí, že si mohou všude dojet, paradoxně téměř vždy své aktivity redukuje jen na takové, které jsou snadno dosažitelné. Tento efekt je významný v souvislosti s úvahami o polarizaci města. Pokud se postupně přesunuje nejen místo bydliště, ale i běžné denní aktivity určité skupiny obyvatel do jedné oblasti, může docházet v rámci města k prostorové segregaci. V České republice se zatím žádné nápadnější projevy této segregace neobjevují, ale z hlediska budoucího vývoje jsou reálnou alternativou (viz teoretické kapitoly).

⁴⁷ Výjimku by mohla teoreticky tvořit lokace zaměstnání, protože například sídlo firmy není zcela v kompetenci svobodné volby jednotlivce. Avšak mnozí konverzační partneři také *pracovali* ve spádové oblasti, přestože téměř vždy prohlašovali, že je to jen náhoda.

⁴⁸ Krásný příklad mnohdy i neuvědomělého působení vzdálenosti na lidské jednání uvádí Gehl (2000), když zmiňuje postřeh z veřejných knihoven, které si všimly přímého vztahu mezi vzdáleností čtenářova bydliště od knihovny a počtem půjčených knih. Nejvíce knih si půjčovali ti, kteří bydleli nejbliže.

Přesun aktivit z centra města do oblasti místa bydliště se však téměř vždy projevilo jejich omezením: „*dřív jsme byli hodně zvyklí (...) chodit mezi lidi a teď je pravda, že takových těch pracovních příležitostí nebo takových těch pracovních schůzek, který se třeba můžou protáhnout (smích) až pozdě do noci člověk má málo, protože (...) nemá se jak dostat domů*“ (paní Lenka). V pozdních večerních a nočních hodinách je velice těžké se do Městečka dopravit, pokud obyvatelé nechtějí využívat drahou taxislužbu nebo „rychlou želvu“⁴⁹. Noční zábava je totiž pro většinu lidí spojená s konzumací alkoholu, a tak doprava osobním automobilem nepřichází v úvahu. „*Když by člověk někde zaparil v centru, tak potom by bylo problematický se dostávat,*“ a tak „*nikam nechodím a (...) když chodím, tak nepiju*“ (paní Eva). Tím pádem pro ně zábava ztrácí na přitažlivost nebo jednou za čas „*obtěžujeme toho druhýho partnera, aby pro nás teda někam třeba v ty tři hodiny ráno nebo ve čtyři dojel*“ (paní Lenka). Už samo slovo *obtěžujeme* napovídá, jak „populární“ je tento způsob společenského života⁵⁰. „*Vzhledem k tomu, že asi nejsme ani jeden z nás ochotnej sem jezdit ani taxikem ani nějakou hromadnou dopravou ani vlakem, tak to prostě...se vlastně jakoby ta zábava musí jako trošku tomu podřídit tady tomu stylu bydlení. (...) teď už mi to taky nevádí, už mi to ani nepřijde*“ (paní Lenka).

Nevyhnutelnost dopravy má tedy dvojí individualizační efekt. Za prvé mizí závislost na místních možnostech, a tudíž je zcela v kompetenci jednotlivce vybrat si aktivity, prostředí a osoby, kterým se bude věnovat; a za druhé dochází k celkovému omezování jakýchkoli aktivit, protože klid v soukromí rodinného domu je silným argumentem proti ostatním činnostem mimo něj.

III.3.2.2 Závislí na závislých

Nejvíce závislé jsou na možnostech dopravy děti, které nemohou na rozdíl od dospělých samostatně cestovat automobilem, a tak musí spoléhat na rodiče nebo na hromadnou dopravu. Většinou se prosazuje kombinace obou variant. Některé rodiny vozí své děti ráno do školy, jiné zas nechávají své potomky využívat zcela MHD. Jak přiznává pan Gustav, děti to „*trochu odnášejí*.“ Jejich starší dcera byla s přestěhováním z města velmi nespokojená, protože se jí tak značně zkomplikovala možnost trávit čas s přáteli: „*tak my jsme jí udělali těžkou čáru přes rozpočet tím stěhováním sem.*“ Když chtěla jít někde za zábavou, musela buď požádat rodiče, aby pro ni přijeli, nebo přespát u někoho ve městě. „*Pro ty děti to bude strašnej problém. Protože (...) budou chtít jít na diskotéku, pak ty rodiče se budou muset někdy ve tři hodiny v noci sebrat a dojet tam teda pro ně, když nebudou chtít, aby cestovaly vlakem a různě po ulicích*“ (paní Lenka).

⁴⁹ „Rychlá želva“ je variantou taxislužby, která dopravuje kromě osob i jejich automobily.

⁵⁰ Jedna rodina dokonce uvažuje o koupi malého bytu v centru, kde by mohli v případě potřeby přespávat.

III.4. Vztah k místu bydliště

III.4.1. Zakotvení nebo nezakotvení?

Bauman (2002) i Beck (2004) prorokují moderním mobilním jedincům chronickou nezakotvenost, vymístění, tj. ztrátu sociálního i fyzického prostoru, ve kterém by se mohli trvale usadit. Jejich diagnózu moderní společnosti je možné interpretovat mnoha způsoby a z perspektivy jejich teorie lze v Městečku nalézt jak chronicky nezakotvené, tak i zakotvené nebo alespoň zakotvující se jedince.

Vztah k rodinnému domu a s tím související prostorové ukotvení může nabývat dvou základních extrémů, mezi kterými je v realitě samozřejmě pestrá škála přechodných stavů. Skupinu „neukotvených“ by mohli reprezentovat ti, kteří ve svém domě vidí jen luxusní a prostornou formu bydlení – pro zjednodušení budu tuto analytickou skupinu nazývat metaforou „konzumenti dobrého bydlení“. Tito „konzumenti dobrého bydlení“ ani nestojí o žádné ukotvení, protože to by mohlo přinést v budoucnu neočekávaná omezení. Druhá skupina – pro kterou je vhodné například metaforické pojmenování „hledači pevného bodu“ – naopak záměrně jistou formu ukotvení hledá, snaží se vybudovat si ze svého domu *domov*, tj. obsahově odlišnou kategorii, která je založena na vazbách ke konkrétním věcem a na sepjetí s místem. Obě takto vymezené skupiny jsou velice prostupné a zachycují spíše obecné tendence. Na případě rodiny Ciprových je patrná změna z jedné výše zmíněné kategorie do druhé. Paní Cecílie a její rodina se neustále stěhují, protože kariéra pan Cyrila nutí rodinu přesouvat se do nejrůznějších končin České republiky i Evropy. Kdysi, před začátkem všech přesunů, zrenovovali v jižních Čechách rodinný dům; sami ho opravovali, postupně investovali do stavby spoustu energie i času. Když se pak museli odstěhovat jinam, „*tak ho prodat, to bylo těžký.*“ Ale nyní, až současný dům (již několikátý v řadě) přestane vyhovovat aktuálním potřebám rodiny – například až se odstěhují děti – „*takže já si myslím, že to zase prodáme a zase se přestěhujeme někam do něčeho menšího.*“

Dimenze, podle kterých jsem se snažil hledat další náznaky zakotvenosti či nezakotvenosti, jsou představa o budoucím bydlení a postoj k trávení volného času v místě bydliště. Strategie již jmenované rodině Cecílie a Cyrila Ciprových je vlastní všem dalším „konzumentům dobrého bydlení“. Adamcovi plánují stěhování do hor, Grosmanovi si také myslí, že nezůstávají „*na věky*“ a i při zamyšlení nad úpravami prohlašovali, že do nich nehodlají investovat mnoho energie: „*trošku podvědomě to budeme zařizovat i tak, že tady nebudeme nadosmrti*“ (paní Gabriela). „Hledači pevného bodu“ jsou na druhém pólu představ o budoucím životě v Městečku – jsou to lidé, kteří si dům postavili proto, aby v něm mohli zůstat a zestárnout. Neplánují žádné, ani vzdálené stěhování a „*pokud nebude (...) nějaké vnější působení, zavinění, stát se může všechno,*“ tak by rádi, stejně jako paní Irena, v domě setrvali dlouhodoběji. Paní Helena dokonce počítá s tím, že by její syn mohl přestavět jednu místnost domu na garsonku a nestěhovat se pryč ani v dospělosti.

Druhou dimenzí, která může mnoho prozradit o snahách o ukotvení, je postoj k trávení volného času v okolí domova. Je zřejmé, že pracovní vytížení většiny obyvatel pobyt v místě bydliště výrazně omezuje a nová část se v tomto pohledu

podobá spíše „noclehárně“⁵¹ – „*manžel tady jenom spí*“ je častá odpověď manželek, které jsou v domě přeci jen trochu déle, protože mají většinou kratší pracovní dobu. Přístupy obyvatel se však různí ve způsobech trávení víkendů a dalších volných dní. „Konzumenti dobrého bydlení“ mají tendenci Městečko co nejčastěji opouštět: „*A víkendy se taky snažíme odsud vypadnout, tady moc nebejt. Ještěže jste nás chytl, máme vlastně nemocnýho prcka*“ (pan Aleš). Mnoho domácností hodně sportuje nebo jezdí o víkendech pryč za jinými aktivitami. Doma zůstávají jen v případě nepřízně počasí nebo nemoci. „*Ted' když bylo hodně sněhu, tak jsme jezdili třeba lyžovat. Ted' jsme teda asi tři víkendy doma, protože manželovi nebylo furt dobře, byl nastydlej. No a v létě, tak jezdíme skoro každéj víkend, zase jezdíme na Slapy*“ (paní Eva). Jiná rodina – Loukovi – o svém víkendovým cestováním zase mluví jako o „*vynahrazování*“ všech aktivit, které museli obětovat zařizování domu.

Druhá skupina samozřejmě také občas odjíždí pryč, ale daleko raději zůstává ve svém nově vybudovaném domě a jeho okolí. Například pan Karel si o víkendovém odjíždění myslí, „*že je to chyba, protože tady je zahrada, že jo, takže tady s tím práce určitě je. Odpočinek tady je, je tady takovej...jako to prostředí je tady příjemný.*“ Jeho rodina zůstává doma v podstatě pořád, protože zahrada a okolí jim poskytují dostatek prostoru pro relaxaci. Tento argument může samozřejmě ovlivňovat celá řada intervenujících faktorů: například ti, kteří vedou aktivnější život logicky odjíždějí častěji než lidé upřednostňující pohodlí domova. Ovšem pokud frekvenci víkendového odjíždění vnímáme také v souvislosti s častou nepřítomností většiny obyvatel během pracovního týdne, je možné tyto faktory zanedbat – důležitý je totiž rozdíl v celkové fyzické přítomnosti v místě, která může způsobovat odlišnosti v možnostech vzniku sociálních vztahů mezi obyvateli. Pokud někdo v Městečku fakticky není, obtížněji si může vybudovat vztahy se sousedy a okolím. Touto cestou tak může tendence odjíždět často pryč narušovat snahy o ukotvení a naopak častá přítomnost v Městečku může tyto snahy podporovat.

Rozdílná přítomnost v místě mezi „konzumenty dobrého bydlení“ a „hledáči pevného bodu“ však nijak neovlivňuje spokojenost s bydlením. Všichni svorně prohlašují, že spokojeni jsou, jen každá z vymezených skupin takto pozitivně hodnotí jiný aspekt svého domu. Ti první spíše chválí prostornost a další kvalitativní odlišnosti rodinného domu od paneláku či jiného předchozího bydliště; ti druzí zase oceňují svůj osobní vztah k novému domu: „*jako patří nám to, ne jako myslím majetnický, ale prostě je to naše dílo. (...) Tady si opravdu vážíte, že si...posekáte si trávu, máte z toho radost*“ (paní Helena).

III.4.2. Občané Městečka – nová identita?

V souvislosti s *ukotvením* píše Bauman i Beck o komunitách nebo spíše o jejich zániku. Určitou představu komunity může vyvolávat venkovské prostředí původní obce, ve které se lidé znají a mají mezi sebou relativně husté síť sociálních vztahů. Noví obyvatelé se sem přistěhovali přibližně před pěti lety a za tu dobu se různě vyrovnali s existencí Městečka vedle jejich obytné části. Opět je možné při

⁵¹ V angličtině se mluví o *bedroom communities* – viz teorie.

analýze vztahu nových obyvatel k Městečku použít kategorie vymezené v předešlých odstavcích – přístup některých obyvatel charakterizovaný metaforou „konzumenti dobrého bydlení“ se od „hledáčů pevného bodu“ odlišuje nejen ve vztahu k vlastnímu bydlení, ale i k samotnému Městečku. Postoj „hledáčů pevného bodu“ je aktivní, vztah „si pěstují“ vědomým sblížením s Městečkem i jeho obyvateli a navštěvují lokální akce⁵². Kalvodovi se chovají, „jako by sem patřili odjakživa.“ Paní Klára v Městečku dokonce pracuje, přes ní se tedy znají s místními lidmi a připadají si už více jako obyvatelé Městečka (a nikoli jako Pražáci momentálně bydlící mimo Prahu). „Konzumenti dobrého bydlení“ mají ke svému okolí spíše pasivní vztah. Když mluví o Městečku, používají spíše slovní spojení „zvykli jsme si tu“, latentně vyjadřující jen smíření se současnou situací. Ze staré zástavby tito lidé téměř nikoho neznají a žijí víceméně nezávisle na místním dění – z mnoha různých důvodů nechodí na zábavy a další společné akce. „To je tím, že tam nikoho neznám a že není moc příležitostí, abych se s nima seznámila“ (paní Cecílie). Pokud zde mají nové přátele, tak většinou pocházejí také z nové zástavby.

Relativně dobrým indikátorem obou přístupů je názor na místní obchody⁵³. Všem je jasné, že nakupování v nich je dražší a nenabízí tolik variant výběru jako hypermarkety; zároveň však fungují jako záložní zdroj zapomenutých drobností a čerstvého pečiva. Obě dvě výše vymezené skupiny se však liší v interpretaci nedostatků. „Tady je jeden takovej malinkatej krám, kam jsem snad byl jednou a to ještě omylem, mi to připadá. (...) To je strašný. To mi připadá, že ta paní, co to tam vede, zaspala dobu a že ještě žije v době totality, jo. Je to fakt strašný,“ tvrdí pan Lukáš. Mnohým vadí také omezená otvírací doba a paní prodavačka, která je vším, jen ne anonymní a zdvořile nevšimavou obsluhou hypermarketů. „Konzumenti dobrého bydlení“ zcela racionálně srovnávají kvalitu služeb nabízenou malými místními obchůdky s nedalekými hypermarkety a vychází jim z toho jasný výsledek – místní obchod by mohl konkurovat jen v případě, že by měl stejně nízké ceny, podobně široký výběr zboží a shodný přístup k zákazníkům.

Odlišný přístup volí například paní Gabriela: „(kromě těžkých věcí) už všechno kupuju tady. A zcela záměrně, i když je to třeba o nějakou tu korunu dražší jako, já si myslím, že opravdu když to takhle bude dělat každý, tak ty obchůdky mají šanci. (...) Pak budou se ti lidi tady vztekat, že jim to třeba zavřou.“ Také jezdí jednou týdně do hypermarketů na velké nákupy, ale snaží se ze zásady nakupovat v Městečku, aby i jejím přičiněním místní živnostníci nezkrachovali. Její snahu je možné interpretovat jako záměrné přebírání spoluzodpovědnosti za místní události, a tedy i jako náznak nově vzniklé lokální identity. Prodavačky nevnímá jako anonymní obsluhu, ale jako součást svého bydliště. „Tak já se znám s těma prodavačkama, prostě jsem vesnickej typ, já si ráda popovídám. (...) přeci to je ta výhoda těchhle malých obchůdků, že si tam člověk i u toho nákupu nějak zakomunikuje, popovídá, zjistí, co je tady nového.“

⁵² Účastní se pálení čarodějnic nebo se chodí dívat na výstavy dětí v místní škole atd.

⁵³ Tento názor mohou samozřejmě také ovlivňovat ekonomické faktory – vyšší ceny mohou ihned vyvolat antipatii.

III.5. Vztahy s původní obcí

III.5.1. Starousedlíci

Od úvah nad existencí lokální identity je již velmi blízko k analýze vztahu nových rezidentů s původními obyvateli obce. Prostorové upořádání Městečka s jasně patrnou hranicí mezi starou a novou zástavbou vytváří velkou komunikační bariéru, kterou navíc podporuje celá řada dalších vlivů, jako je například častá nepřítomnost nových obyvatel v místě bydliště, převažující doprava osobním automobilem nebo monofunkčnost nové oblasti, která se tak nestává cílem procházek starousedlíků. *„A s původníma obyvatelema, abych pravdu řekl, moc do styku (...) nepřicházíme, (...) prostě jsme tak trošku oddělený, ono je to i od té staré zástavby oddělený, je tam jakejsi pruh. Opravdu ten satelit žije takovým svým vlastním životem“* (pan Aleš). Většina nových obyvatel i přes pět let strávených v Městečku není se starousedlíky v žádném kontaktu a žádné původní obyvatele nezná. Spíše svou novou část chápou jako *„komunitu samu pro sebe“*, bez užších sociálních vazeb na původní obec.

Podle očekávání se v tomto směru odlišují ti, kteří se s obcí více identifikují a snaží se aktivněji zapojovat do místního dění. Paní Klára, která v obci pracuje, má s místními lidmi více kontaktů a dokonce se i vzájemně navštěvují. Také Grosmanovi, kteří se snaží záměrně nakupovat v místním obchodě, hodnotí vztahy s původními obyvateli velice pozitivně: *„to jsou jediný lidi, kteří mi tady vytvoří ten pocit domova. Ti sousedí to tady nedělají, ale ti lidi v té staré zástavbě.“* Jejich přístup k starousedlíkům je velice vstřícný s uvědomovaným důrazem na vlastní aktivní postoje při vytváření nových vztahů: *„(...) jestli já tam přijdu jako namyšlená frajerka, jako já tady bydlím v novém baráku, tak si na mě dejte pozor...přeci o tom to není, já se těm lidem musím přizpůsobit, ne oni mně“* (paní Gabriela).

III.5.1.1. Boření bariér

Prostorové bariéry bránící komunikaci vytvořené uspořádáním staré a nové zástavby jsou několika málo způsoby narušovány a podemílány. Přestože se noví obyvatelé vůbec do staré zástavby nedostanou, přeci jen existují jisté náznaky interakcí, které tuto izolaci potlačují. Jedním takovým kontaktním prvkem je již výše zmíněný místní obchod. Ať se k němu noví obyvatelé staví jakkoli, čas od času do něj zajdou a s místními se potkají. Paní Blanka tak jen díky obchodu pozná, *„že tady nějaký starousedlíci jsou.“* A přestože *„asi z té nové části těžko někdo půjde do té starý“* a naopak – jak tvrdí paní Cecílie – existuje několik osob, které takový kontakt mohou zajistit. Ze staré do nové zástavby chodí pošťačka a také místní živnostníci (zedníci, instalatéri, klempíři atd.)⁵⁴. Opačným směrem se procházejí s kočárkem maminky na mateřské dovolené.

⁵⁴ Živnostníci z Městečka jsou v nové zástavbě velice oblíbení. Mají dobrou pověst a svou práci odvádějí velice kvalitně (kdyby udělali něco nekvalitně, „roznese by se to“).

III.5.1.2. Ti druzí – stereotypní představy⁵⁵

Čím méně informací o druhých máme, tím snadnější je podlehnout různým stereotypním představám. Tak fungují také představy nových obyvatel o starousedlících a naopak. „Celkově bych řekla, že nás nemaj moc rádi. (...) Nevím, jestli je to závist, jo, nebo že říkaj ta náplava, nebo ty přistěhovalci, nebo zbohatlíci, jo, nebo takhle přivandrovalci“ (paní Dana). Dále paní Dana z občasných jízd autobusem odtušila, že starousedlíkům nová výstavba asi velmi vadí, protože narušuje zaběhlý klid Městečka a zvyšuje dopravní provoz. Slečna Fany zase popsala představy o jejich vrstevnících ze staré zástavby Městečka: „Tady ty lidi moc nemám ráda, protože oni jsou takový fakt hrozně hloupi, taková ta úroveň prostě.“ Nikdy ale obě tyto představy a náznaky možného latentního konfliktu nepropukly v žádné spory ani hádky.

U paní Ireny byl v době rozhovoru na návštěvě její rodinný přítel z vedlejší obce. Patří mezi starousedlíky, kromě paní Ireny nikoho z nových obyvatel osobně nezná, ale má na ně poměrně jasně vyhraněný názor:

„Ty noví, to jsou...dneska kdo staví baráky, tak je...půlka jsou, který prostě nemaj úplně ruce čisté. To jsou lidi, který rychle zbohatli...neříkám všichni, ale půlka domů, možná menší půlka...a už jenom když vidíš, jako oni jedou, oni prostě jedou v pěkných autech, v podstatě maj rypák nahoru, že jsou nějaký já nevím co, a myslím si, že ani oni nemaj zájem komunikovat s lidma v takovýhle vesnici, protože my jsme pro ně plebs pro takový lidi. Víš, to si řeknou, jsou tady nějaký...hele, já jsem teď tady king.“

Právě tyto oboustranné stereotypní představy o druhých mohou vytvářet další komunikační bariéry a symbolicky tak oddělovat nové obyvatele od starousedlíků.

III.5.2. Správa obce

O míře občanského zapojení do chodu obce by mohla vypovídat účast nových obyvatel na správě obce. Mnozí teoretikové mluví o úpadku občanské společnosti (viz teoretická část) a za pravdu by jim dala skutečnost, že nikdo z mých konverzačních partnerů není v obecním zastupitelstvu a ani do něj nekandidoval. Část nových obyvatel chodí na veřejné schůze⁵⁶, ale většinou jen v případě, kdy je na programu jednání o záležitostech, které se jich bezprostředně dotýkají. „(...) tak většinou když je něco závažného, tak (...) pak jsem ochotnej i tam jít,“ říká pan Aleš a vystihuje tím postoj většiny participantů výzkumu. Formulaci „ochotnej i tam jít“ – zvláště pokud vyjdeme z teoretických pozic kritiků mizející občanské společnosti (například Putnam 2001) – lze interpretovat jako pasivní přístup k účasti na místních záležitostech a příznak nezájmu o společnou komunitu. Je

⁵⁵ Bohužel rozsah této práce neumožňuje více se věnovat vzájemným stereotypům, které se objevují v představách o „těch druhých“ obyvatelích Městečka. Tato podkapitola proto pouze velice stručně představuje několik z nich, a to jen s cílem naznačit jednu z dimenzí bariér bránících komunikaci.

⁵⁶ Opět lze vyzorovat tendenci, že se schůzí účastní více skupina „hledáčů pevného bodu“ – ovšem v tomto případě je tato souvislost velmi slabá.

však nutné vzít také v úvahu podobu většiny venkovských veřejných schůzí, které jsou mnohdy jen přehlídkou bezmezně nudné byrokracie a handrkování (například pan Gustav považuje schůze za komedii a pan Lukáš se na ně „jde občas rozčítit“). Ovšem i pokud zpochybníme účast na schůzích zastupitelstva jako indikátoru fungující občanské společnosti, nenajdeme v Městečku žádnou jinou formu aktivního občanského sdružování⁵⁷.

III.6. Sociální vztahy v nové zástavbě

Prostorové uspořádání nové části Městečka by mohlo napovídat, že sociální vztahy mezi obyvateli budou jen velice slabé. Absence veřejných prostranství i jakýchkoli dalších míst, kde by se mohli místní obyvatelé potkávat; ploty oddělující privátní zahrady; obliba individuální automobilové dopravy umožňující nevstoupit na společné prostory – to vše může vytvářet dojem, že obyvatelé žijí ve svých oplocených světech bez vztahu k okolí. I mnohé teorie Baumanem (2002) a Beckem (2004) počínaje a Gehlem (2000) konče přímo i latentně prorokují takovéto formě bydlení silné individualizační prvky a oslabení sociálních vztahů. Skutečnost je ovšem trochu jiná.

III.6.1. Sousedé

Dřívější analytické rozdělení na „konzumenty dobrého bydlení“ a „hledače pevného bodu“ již nemá smysl používat v případě sousedských vztahů, protože se u všech obyvatel projevuje výrazná shoda. Vztahy s lidmi ze sousedních domů a částečně také z blízkého úseku ulice označovali téměř všichni účastníci výzkumu jako velmi dobré. „Musím zařukat, že se sousedama to v devadesátí, bych řekl, procentech funguje naprosto skvěle. Jsou tady dobrý sousedi, samozřejmě jsou tady i výjimky, že si s někým nesednete, ale to může být v paneláku stejně jako tady v takovémhle satelitku“ (pan Aleš). Podobně hodnotí své okolí i ostatní. Většinou si také vzájemně pomáhají, hlídají děti, půjčují si domácí náradí nebo když vidí souseda na zastávce, tak ho svezou domů. Významnou sblížovací událostí byla stavba domu a zahrada. Všichni obyvatelé stavěli svůj dům přibližně ve stejnou dobu, a tak všichni řešili podobné problémy. Přestože ne každý budoval dům svépomocí, téměř všichni jezdili stavbu kontrolovat. „Pojí nás to, že všichni jsme měli stejné problémy se stejnými krachujícími firmami, se zlodějí“ (paní Helena). Navíc pokud dům nebyl ještě hotový, nebyl postavený ani plot a lidé se tolik neuzavírali do soukromí. Z té doby tedy pochází velká část kontaktů. Dále se sousedé seznamovali přes plot svých zahrad a často si povídali o svých podobných starostech s domem.

Intenzita kontaktů je však velmi individuální – od velice úzkých vztahů a vzájemných návštěv po občasné pozdravy. Mnozí jsou často pryč, a tak se s nikým příliš nestýkají; i tak ale často prohlašují, že je v Městečku sousedské soužití lepší než například v paneláku. Velmi pozitivně je vnímán fakt, že nikdo nikoho neruší. Zajímavý vliv má také roční období: sousedské styky jsou častější v létě, protože jsou všichni venku na zahradách, kdežto v zimě „když přijedete

⁵⁷ Nemusí to však být pouze rys satelitních městeček, ale spíše celé české společnosti.

domů a je tma, tak každéj zalezě (paní Dana).

Jen dvě domácnosti tvořily výjimku z popsané situace a je zajímavé, že každá z nich reprezentuje v mnoha ohledech jednu z dříve vymezených skupin. Loukovi jsou v mnohém typickými „konzumenty dobrého bydlení“ a jako jediní se vůbec se sousedy nestýkají. Znají jen jejich jména a telefonní čísla pro případ nouze, ale jinak k nim nemají žádný bližší vztah: *„Tak jako že bych tam zazvonila a šla se zeptat, jestli se mnou nechtěj se přátelit?“* (paní Lenka). Navštěvují se jen s jednou rodinou, a to jen proto, že manželé spolu chodili do stejné školy. Většinu času v Městečku nejsou a pokud doma přeci zůstanou, tráví čas pouze s rodinou.

Grosmanovi, v mnohém typičtí „hledači pevného bodu“, si zase stěžují, že sousedské vztahy v Městečku vůbec nefungují, přestože oni sami by si velmi přáli pravý opak. Přistěhovali se později, již do postaveného domu, a hned na začátku se snažili sousedy kontaktovat. Pozvali postupně všechny v okolí na seznamovací návštěvy, ale sešli se pouze jedenkrát s jednou rodinou. Všichni ostatní se omluvili, že nemají čas.

III.6.2. Komunita

Vedle vztahů mezi blízkými sousedy zde vznikají také kontakty v rámci celé nové části, které však už zdaleka nejsou tak intenzivní a časté. Právě pro takovýto typ vazeb vytváří prostorové uspořádání největší bariéry, protože zde nejsou žádné vhodné veřejné prostory, kde by se mohli místní potkávat a seznamovat. *„(...) ty vztahy jsou tady takový, že znáte ty sousedy tady okolo a ty další už moc neznáte“* (pan Jiří). Neexistují společné zájmy, které by celou část pojily dohromady; nechodí se, jako je to běžné na vesnici, o víkendy společně do hospody nebo na zábavy, nekonají se žádné společné události a akce. A pokud chybí málo intenzivní kontakty při neformálních setkáních, velice těžko se prolamují komunikační bariéry: *„Ne každého si budete zvat pořád domů“* (paní Helena). Navíc si někteří obyvatelé stěžují na bezohlednost ostatních – například pan Karel popisoval, jak jeho spoluobytelé velice rychle jezdí ve svých terénních vozech po nezpevněných (zablácených nebo prašných) cestách Městečka: *„nejsou tady chodníky žádný, jo, takže musíte po tom jít, a těm lidem je to absolutně jedno, nějaká voda, nějaká louže, že vás ohodí... nezájem, absolutní nezájem.“* Přestože je tedy nová část kompaktním celkem, komunitní vazby v ní zatím nevznikají.

III.6.2.1. Zprostředkovatelé kontaktů

Nejúčinnějšími zprostředkovateli kontaktů jsou mezi obyvateli Městečka *děti a psi*. S malými dětmi chodí maminky na procházky a protože tyto výlety nemohou být příliš dlouhé, procházejí se v ulicích mezi domy. Paní Helena dokonce popisuje celé konvoje kočárků, které chodí novou čtvrtí. Starší děti se zase znají ze škol nebo se seznámí na ulici, postupně se navštěvují a po čase tak sblíží také celé rodiny. Dalším osvědčeným kontaktním prostředkem jsou psi, protože i oni představují dobrou „záminku“ k procházkám mezi domy, a tak umožňují nezávazné kontakty obyvatel. Většina majitelů psů potvrdila, že se s okolím zná hlavně díky nim.

III.6.2.2. Společné problémy

Beck (2004) zmiňuje sociální a politické koalice, které mohou dočasně vytvořit a spojit komunitu kolem společných starostí. Dva problémy poslední doby tímto způsobem vyvolaly spolupráci všech obyvatel každé ulice. Prvním z nich bylo velice prašné projíždění nákladních automobilů na nedalekou stavbu, kvůli kterému se sepisovaly petice. Lidé kolem celé prašné oblasti se spojili dohromady a společně řešili situaci s řadou institucí. Druhý problém vyvstal okolo výstavby pevného povrchu ulic. Jak už bylo řečeno dříve, developer rozprodal jednotlivé parcely, aniž by vybudoval jakékoli komunikace. Odpovědnost za jejich výstavbu přešla do kompetence obce, která ovšem nedisponovala potřebnými financemi, a tak nabídla lidem alespoň poloviční spoluúcast. Obyvatelé se tedy museli dohodnout, vybrat mezi sebou potřebnou částku⁵⁸ a výstavbu zařídit. Některé z rezidentů společná snaha spojila, jiné naopak rozeštvala. Někdo totiž odmítl na společnou výstavbu přispět, a tak se jeho chybějící podíl musel rozpočítat mezi zbylé ochotné. *„Třeba tady v naší ulici, jsou tady na konci tři lidi, který řekli prostě, že nám to nedaj. A dneska jezděj po komunikaci, na kterou nedali ani korunu, a jsme tady...tadyhle celá řada jsme, který jsme to normálně zaplatil“* (pan Jiří). Dvě ulice tak dosud ještě pevný povrch nemají. Beck prorokuje takovýmto koalicím zánik po splnění jejich poslání, avšak ve zdejším případě spíše sloužily k prolomení komunikačních bariér a umožnily tak navázání sociálních kontaktů.

III.6.3. Cizí lidé a pocit bezpečí

Vedle vztahů s blízkými sousedy a všemi obyvateli nové čtvrti jsem se také zajímal o postoje k cizím lidem, a to v souvislosti s pocitem bezpečí. V Městečku se podle mínění obyvatel poměrně často krade a názory na bezpečnost oscilují mezi tvrzeními *„nemám pocit, že by tu bylo nějak zvlášť bezpečno“* (paní Cecílie) a *„já bych řekl, že se tu nebojíme“* (pan Aleš). Tyto dva postoje si neprotiřečí, nýbrž se navzájem doplňují.

Oslabení pocitu bezpečí je podle mnohých způsobeno častým pobytem cizích osob na stavbách několika nových domů. *„Vzhledem k tomu, že se všude kolem staví, nemám nic proti jiným národnostem, ale pohybuje se tady plno cizích lidí, takže je to dost nekontrolovatelný“* (paní Cecílie). Paní Helena odhaduje, že zde není dům, který by nebyl ať už během stavby nebo v současné době ani jednou vykraden⁵⁹. Téměř všichni dávali vinu za všechny krádeže levné pracovní síle ze zahraničí.

V ulicích však nebezpečno není. Pokud obyvatelé srovnávají zdejší situaci s předchozím bydlením, vždy se cítí bezpečněji tady, v Městečku. Pan Aleš to odůvodňuje tím, že *„člověk má psy, má zabezpečovačku, má prostě sousedy, který koukaj kolem sebe.“* Domy jsou tedy lépe zabezpečeny a navíc funguje jistá forma sociální kontroly, která je ovšem zatím velice dvojznačná. Na jednu stranu si někteří sousedi navzájem oznamují své odjezdy (například na dovolenou) a

⁵⁸ Každý dům musel přispět dvaceti až třiceti tisíci korun v závislosti na délce plotu.

⁵⁹ Zhruba před rokem zmizely dokonce několika domům kamery z bezpečnostních zvonků na dveřích.

dávají pak na prázdné domy pozor, na druhou stranu však „*když (...) houká jeden dva tři domy, tak si toho nikdo moc nevšímá*“ (paní Irena). Tato všímavost (nebo nevšímavost) souvisí s typem sociálních vazeb na okolí – blízcí sousedé si nejsou na rozdíl od vzdálenějších spoluobyvatel tolik anonymní, a proto na sebe navzájem zaměřují více pozornosti. „*Všichni známe, kdo co má, čím jezdí, známe jejich rodinný...víme přesně, to je babička, to je známý, takže tušíme, jestli to je nějaký špatný auto*“ (paní Helena).

Z tohoto pohledu mnoho participantů výzkumu doufá v budoucí vývoj Městečka. Za prvé brzy skončí všechny stavby v okolí a „*nebudou jezdit žádný dodávky nebo nějaký cizí auta*“ (paní Helena) a za druhé „*protože zas ty lidi (se) za nějakou dobu poznají a člověk v montérkách bude nápadnej*“ (paní Cecílie). Pokud se přestane stavět, omezí se počet cizích lidí, kteří přijdou do nové části – nikdo už nebude mít důvod tam chodit⁶⁰. Zároveň se však objevovala také skepse, že i když výstavba skončí, zůstane v Městečku spousta neznámých lidí – sousedů, jejich známých a příbuzných. Stejně jako se obyvatelé neznají dnes, tak se podle mnohých nebudou znát ani v dohledné době.

IV. ZÁVĚR

Významným prvkem, který ovlivňuje každodenní život i sociální vztahy v Městečku, je prostorové uspořádání. Fakt, že nová část leží na poli za původní obcí, od které je navíc prostorově oddělena kusem nevyužité louky, tvoří bariéry, jež brání v prolnutí se starou zástavbou. Také charakter prostoru uvnitř nové části vytváří mnoho překážek běžným kontaktům mezi obyvateli a omezuje tak vznik komunitních vazeb. Ulice postrádají běžné veřejné vybavení: chybí zde lavičky, náměstí, dětská hřiště. Nejsou zde tedy – v terminologii Jana Gehla (2000) – optimální podmínky pro volitelné ani společenské venkovní aktivity, a tak se v nich odehrávají většinou pouze aktivity nezbytné (doprava do zaměstnání, na nákup atd.). Protože většina obyvatel tráví čas v Městečku většinou na svých oplocených pozemcích, mizí z ulic málo intenzivní kontakty, které jsou předpokladem jakýchkoli dalších sociálních vztahů. Chybí tu jakékoli místo, které by umožňovalo nezávazné kontakty obyvatel.

Noví obyvatelé Městečka nejsou oproti obecným stereotypním předpokladům pouze podnikatelé, ale spíše u nich převažuje status zaměstnanců. Nejsou ani tak majetní, jak by se všeobecně očekávalo. Všichni své domy stavěli s využitím hypotečních úvěrů a mnozí je též budovali svépomocí. Často také použili levnější typové projekty, což se odrazilo na vzhledu celé čtvrti. Z hlediska subjektivního vnímání finančních možností lze u místních obyvatel rozlišit dva hlavní přístupy k vlastnímu bydlení. Pro „rozvážné“ je na prvním místě *finanční otázka* a za ní až následuje kritérium *pohodlné a příjemné bydlení* – u skupiny „náročných“ je tomu právě naopak.

Při pohledu na motivace příchodu do Městečka nedominuje žádný ústřední faktor a o stavbě domu rozhodovala většinou souhra různých okolností. Jedním

⁶⁰ Paní Helena vyprávěla, jak pozoruje cizí lidi, kteří jen tak chodí ulicemi s mobilem v ruce a „*sondují*“ potenciální objekty krádeží.

faktorem byla touha po nezávislosti na sousedech nebo majitelích domu výstižně vyjádřená formulací „chceme se sami realizovat“. Další důležitou motivací byla snaha získat vzácné statky dnešní doby: prostor, klid a přírodu. Rodinný dům nabízí mnoho místa a obklopuje ho zahrada, což většina městské zástavby nabídnout nemůže. Zaručuje také klid a soukromí – obyvatele domu tak nikdo neruší a zároveň oni sami nemusí brát žádné ohledy na nikoho dalšího. Současně nová čtvrť stojí v blízkosti lesa, a tudíž ve zdravějším prostředí. Zajímavé je také zjištění, že velká část nových obyvatel (i přes dočasné bydlení v Praze) pochází původně z malého města nebo přímo z venkova, a tak mnohé motivovala k přesunu na předměstí touha přiblížit se dřívější formě bydlení.

Kromě motivací jsem také zjišťoval, jak probíhalo rozhodování o výběru konkrétní lokality. Rozhodnutí o lokaci stavby není nikdy zcela záležitostí individuálních přání potenciálních stavitelů. Mnozí postupovali v několika krocích: nejprve redukovali své možnosti nabídkou volných stavebních parcel, poté jejich cenou a až nakonec brali v úvahu vlastní individuální požadavky. I z hlediska požadavků však většina obyvatel vyhověla spíše potřebám rodiny, než osobnímu vkusu. Často hrálo roli bydliště širší rodiny, protože velká část participantů výzkumu chtěla bydlet z praktických důvodů někde poblíž.

Obyvatelé své satelitní městečko chápou ambivalentně, v kategoriích města i vesnice zároveň. O vesnici mluví proto, že jejich nové domy stojí na okraji malé obce a městské prvky zase vidí v anonymitě sociálních kontaktů a moderním stylu bydlení. Tato ambivalence se také projevuje v jejich hodnocení: některým vyhovuje osobní nezávislost na jakýchkoli komunitních vazbách, jiným naopak chybí intenzivnější sociální kontakty.

Nikdo z participantů výzkumu neměl pocit, že by kvůli přesunu do satelitního městečka nějak výrazně změnil svůj životní styl – mnozí mluví spíše o posunu nežli o změně (dům jim například umožnil dělat naplno to, co vy bytě museli omezovat). Zmiňují pouze, že se musejí více předzásobovat, a že ve svém každodenním rozhodování berou více ohledy na vzdálenost bydliště od míst běžných aktivit.

Výrazným rysem příměstského bydlení je rozpor mezi závislostí a nezávislostí na dopravě. Mezi dopravními prostředky využívanými místními obyvateli nápadně dominuje automobil. Z hlediska přístupu k automobilu lze vymezit tři skupiny obyvatel: nejméně početná první skupina žádný nevlastní, a proto využívá pouze MHD, druhá skupina kombinuje oba způsoby a třetí dává automobilu zcela jednoznačně přednost. Dualita mezi závislostí a nezávislostí na dopravě vytváří dvojí vztah k prostoru: osobním vozem není nikde daleko, takže klesá význam blízké lokality ve prospěch širší oblasti, ale zároveň je to přeci jen příliš daleko do středu města, takže se aktivity obyvatel koncentrují pouze do pohodlně dosažitelného okolí. Závislost na dopravě má také dva významné individualizační důsledky: převládající individuální cestování automobilem redukuje množství náhodných sociálních kontaktů a nutné překonávání vzdáleností při každém opouštění domova vede k omezování společenských i jiných aktivit místních obyvatel.

Obyvatele satelitního městečka lze posuzovat také podle přístupu k „zakotvování“ nebo „nezakotvování“ v místě nového bydliště. Takto je možné vydělit dvě analytické skupiny (které se samozřejmě nevyskytují ve zcela čisté

podobě, nýbrž se navzájem prolínají): „konzumenty dobrého bydlení“ a „hledače pevného bodu“. Jednání „konzumentů“ ukotvování příliš nepodporuje – ve svých plánech o budoucnosti nepočítají s tím, že by ve svém současném domě již definitivně zůstali, a také v Městečku netrívá mnoho času. Kromě doby strávené v zaměstnání se totiž velmi často snaží odjíždět pryč i o víkendech. „Hledači“ naopak o ukotvení usilují, plánují v Městečku zestárnout a jsou rádi, když mohou volný čas trávit ve svém domě a jeho okolí. Obě skupiny se též liší v přístupu k Městečku jako celku. „Hledači“ se snaží s obcí identifikovat a aktivně si k novému místu „pěstovat“ osobní vztah, budují si kontakty se starousedlíky a podporují například místní obchod. „Konzumenti“ mají k obci vztah spíše pasivní a mluví pouze o tom, že si zde „zvykli“.

Jelikož prostorové uspořádání nové zástavby spolu s dalšími okolnostmi (doprava osobním automobilem, častá nepřítomnost atd.) tvoří mnohé bariéry, noví obyvatelé žijí víceméně odděleně od staré zástavby a se svým okolím se příliš nestýkají. Tyto bariéry nejsou pouze fyzické, ale objevují se také symbolicky například ve stereotypních představách o „těch druhých“. Noví obyvatelé se ani mnohdy nezapojují do řízení obce – jednání zastupitelstva se účastní jen pokud se jich řešené záležitosti přímo dotýkají. Izolace však není absolutní a svým přístupem ji prolamují například „hledači pevného bodu“. Kontakty také zprostředkovává poštačka, řemeslníci nebo lidé v místním obchodě.

V nové zástavbě Městečka se tedy sešly dva výrazné faktory, které mohou způsobovat izolaci od okolí – individuální preference obyvatel a prostorové uspořádání zástavby. Zdejší sociální vztahy však nejsou až tak oslabené, jak se by se mohlo obecně očekávat⁶¹. Úzké vazby mezi sebou mají blízcí sousedé. Seznámili se většinou při stavbě domu nebo přes ploty svých zahrad a často si mnozí vzájemně pomáhají. Jiné jsou ovšem vztahy v rámci celé komunity. Zde má nevhodné prostorové upořádání daleko větší vliv, lidé příliš nepobývají ve veřejných prostorách, a tak nemají moc příležitostí se s druhými vůbec potkat. Kontakty mezi obyvateli tedy vznikají často jen v souvislosti s řešením společných problémů (petice proti nákladním automobilům, vybudování pevného povrchu ulic), přes sociální sítě dětí, které poté seznamují své rodiče, nebo při procházkách se psy. Zajímavé také je, jak monofunkčnost oblasti a absence jakéhokoli cíle náhodných procházek symbolicky vylučuje cizince – jedince, kteří v nové čtvrti nebydlí, ani nejdou k nikomu na návštěvu. Jejich přítomnost je pak často vnímána jako potenciální nebezpečí.

Je velice těžké odhadovat, jak bude Městečko vypadat za několik let. Nabízejí se dva potencionální scénáře vývoje. Podle prvního se postupně prolomí všechny bariéry bránící kontaktům mezi obyvateli a vznikne zde jistý druh komunity a ukotvených vztahů. Ve druhém možném případě kontaktní bariéry (podpořené fluktuací obyvatel) převládnu a satelitní městečko se bude více podobat anonymnímu sídlišti nežli uzavřené komunitě.

61 Beck (2004) například píše o „ne-vztazích“ a sociální izolaci v rozbitých sousedských sítích, o vazbách a kontaktech volených a vytvářených zcela individuálně.

LITERATURA

- Bauman, Z. 1999. *Globalizace. Důsledky pro člověka*. Praha: Mladá fronta.
- Bauman, Z. 2002. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta.
- Beck, U., E. Beck-Gernsheim. 2002. *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage.
- Beck, U. 2004. *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Cross, M., R. Moore (eds.). 2002. *Globalization and the New City. Migrants, Minorities and Urban Transformations in Comparative Perspective*. New York: Palgrave.
- Feřtek, T. 2003. „Top ten podnikatelského baroka.“ *Reflex*, 24.6. 2003.
- Gans, H.J. 1982. *The Levittowners. Ways of Life and Politics in a New Suburban Community*. New York: Columbia University Press.
- Gehl, J. 2000. *Život mezi budovami. Užívání veřejných prostranství*. Brno: Nadace Partnerství.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity.
- Gremlica, T. 2002. „Neuspořádaný, neregulovaný a z dlouhodobého hlediska neudržitelný růst městských aglomerací.“ in Sýkora, L. (ed.). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*.
- Harvey, D. 1988. *Social Justice and the City*. Oxford: Blackwell Publishers
- Horská, P., E. Maur, J. Musil. 2002. *Zrod velkoměsta*. Praha-Litomyšl: Paseka.
- Keller, J. 2000. „Střední vrstvy a občanská společnost.“ *Sociální studia* 5: 175-186.
- Librová, H. 2003. *Vlažní a váhaví. Kapitoly o ekologickém luxusu*. Brno: Doplněk.
- Madanipour, A., G. Cars, J. Allen (eds.). 2000. *Social Exclusion in European Cities. Processes, Experiences and Responses*. London: The Stationery Office.
- Marada, R. 2000. „Nové třídy, nová hnutí. Politické občanství nových středních tříd.“ *Sociální studia* 5: 187-206.
- Marcuse, P., R. van Kempen (eds.). 2000. *Globalizing cities: A New Spatial Order?* Oxford: Blackwell.
- Mareš, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: SLON.
- Ouředníček, M. 2002. „Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu.“ in Sýkora, L. (ed.). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku.
- Ouředníček, M. 2003. „Suburbanizace Prahy“. *Sociologický časopis* 39 (2): 235-253.
- Ouředníček, M. 2004. *Urbanizační procesy v Pražském městském regionu*. data z výzkumu.
- Potůček, M. a kol. 2000. *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie UK.
- Putnam, R.D. 2001. *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Schwab, W.A. 1992. *The Sociology of Cities*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Silverman, D. 2000. *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. London: Sage.
- Sýkora, L. 2002. „Suburbanizace a její důsledky: výzva pro výzkum, usměrňování

rozvoje území a společenskou angažovanost.“ in Sýkora, L. (ed.). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku.

Sýkora, L. 2003. „Suburbanizace a její společenské důsledky“. *Sociologický časopis* 39 (2): 217-233.

Tocqueville, A. de 1992. *Demokracie v Americe II*. Praha: Lidové noviny.

Vidich, A.J. 1995. *The New Middle Classes. Life-Styles, Status Claims and Political Orientations*. London: Macmillan.

IVRIS WORKING PAPERS

LIDÉ NA OKRAJI PŘÍPADOVÁ STUDIE SATELITNÍHO MĚSTEČKA

Tomáš Potočný

Edice IWP číslo 06/01

Redakce

Tomáš Katrňák - šéfredaktor
Barbora Vacková – výkonná redaktorka
Petr Kouřil
Ondřej Hofírek
Jan Konečný - webmaster

Redakční rada

Radim Marada
Petr Mareš
Ivo Možný
Tomáš Sirovátka

Vydavatel

FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno

Kontakt

wpivris@fss.muni.cz
